

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Tereza Krauzová

Vztah státu a církví v USA

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. ICLic. Záboj Horák, LL.M., Ph.D.

Katedra právních dějin

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu) : 18. února 2017

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Tereza Krauzová

V Praze dne 18. února 2017

Děkuji panu doc. JUDr. ICLic. Zábajovi Horákovi, LL.M., Ph.D., vedoucímu své diplomové práce, za cenné připomínky, pečlivost, trpělivost a účinnou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování.

Obsah

1. Úvod	9
2. Cesta k prvnímu dodatku	12
2.1. Svoboda náboženství v amerických koloniích	12
2.2. Nařízení o severozápadu	16
2.3. Ústava Spojených států a její článek VI.....	17
3. První dodatek Ústavy Spojených států	21
3.1. Zákaz zavádění náboženství.....	21
Poskytování nejen finanční podpory ze strany státu.....	27
Význam náboženské tradice	32
Veřejné vystavení náboženských symbolů	33
Modlitby ve státních školách	37
3.2. Svobodný výkon náboženství	40
Cesta k zásadě závažného státního zájmu	40
Příklon k restriktivnímu pojetí.....	44
3.3. Svoboda náboženství v armádě.....	47
Postavení vojenských kaplanů.....	47
Zajištění svobodného výkonu náboženství	51
4. Právní postavení náboženských společenství a právnických osob od nich odvozených – výjimky z obecně závazných právních předpisů	54
4.1. Hlava VII zákona o občanských právech.....	54
4.2. Výjimky z poskytovaných zdravotních plánů – rozsudek <i>Hobby Lobby</i>	56
4.3. Duchovenská výjimka	61
5. Závěr	63
Použité prameny a literatura	66
Prameny	66
Literatura	69
Summary	72
Abstrakt	73
Abstract	73

1. Úvod

Otázka vztahu státu a církví ve Spojených státech je značně široké téma, ke kterému lze přistoupit mnoha způsoby. Ponoříme-li se do zkoumání tohoto vztahu, dostáváme se nutně vždy k samému základu tohoto uspořádání, které vychází z prvního dodatku Ústavy Spojených států. Rovněž vzhledem k neobvykle silné ústavní tradici ve Spojených státech a stabilitě ústavního dokumentu, považujeme za vhodné postavit těžiště této diplomové práce právě na zkoumání vývoje interpretace obou náboženských klauzulí prvního dodatku, které je nezbytné k pochopení současného stavu.

Ústavní vývoj v oblasti prvního dodatku obecně ani náboženské svobody konkrétně nelze v žádném případě považovat za uzavřený. Zejména v posledních letech zaznamenáváme příklon Nejvyššího soudu USA pod vedením předsedy Johna G. Robertse k výkladu, že i obchodní korporace mají práva vyplývající z prvního dodatku, ať už právo na svobodný projev či právo na svobodu náboženského vyznání.

Při bližším zkoumání zjistíme, že otázka svobody náboženství a úpravy vztahu mezi světskou mocí a náboženskými společenstvími prostupuje všemi oblastmi života člověka: školstvím, zdravotnictvím, zaměstnáváním, armádou či finančním a daňovým sektorem. Je nemožné obsáhnout úpravu ve všech těchto oblastech v rámci jedné diplomové práce. Rozhodli jsme se proto blíže zaměřit jen na některé z těchto témat.

V této diplomové práci používáme pojem náboženská společenství, která jsou „vrcholnou formou organizace příslušníků jednoho náboženského vyznání, která již není podřízena žádnému jinému náboženskému společenství.“ Tento pojem zavádí prof. Jiří Rajmund Tretera a doc. Zábój Horák ve svém díle *Konfesní právo*.¹ V témže díle představují rovněž pojem právnických osob odvozených od náboženských společenství, se kterým v této práci rovněž pracujeme.²

Vzhledem k tomu, že otázka školství byla na Právnické fakultě Univerzity Karlovy dostatečně zpracována v disertační práci doc. Záboje Horáka s názvem *Právní úprava činnosti náboženských a školských institucí v USA*, rozhodli jsme se zaměřit na otázku výkonu náboženství ve srovnatelně citlivém prostředí – v armádě. Kapitola 3.3 proto zachycuje vývoj právní úpravy týkající se možnosti svobodně vykonávat své náboženství

¹ TRETERA, Jiří Rajmund a HORÁK, Zábój. *Konfesní právo*. Praha: Nakladatelství Leges, 2015, s. 20.

² *Ibidem*, s. 124.

i jako člen ozbrojených sil, jakož i hlavní argumenty týkající se postavení armádních kaplanů.

Téma vztahu mezi státem a náboženskými společenstvími nelze začít bez alespoň základního historického ukotvení. První část diplomové práce proto představuje cestu severoamerických kolonií a raných Spojených států k přijetí Ústavy USA a jejího prvního dodatku. Tato kapitola stručně nastiňuje stav náboženské svobody v jednotlivých koloniích a mechanismy upravující vztah mezi světskou mocí a náboženstvím v raných Spojených státech.

Druhá část se zabývá výkladem obou náboženských klauzulí prvního dodatku s důrazem na 20. století, kdy v tomto ohledu došlo k nejvýraznějšímu vývoji. Řada rozhodnutí Nejvyššího soudu precedenčního charakteru, které se týkají svobody náboženství, dosud nebyla překonána. Zkoumat tato soudní rozhodnutí má klíčový význam, protože rovněž Nejvyšší soud se ve svých současných rozhodnutích, která se týkají palčivých otázek vztahu státu a náboženských společenství, na tato svá dřívější rozhodnutí odvolává, vysvětluje jejich aplikovatelnost či je pro daný případ odmítá. Není proto možné studovat současná témata bez znalosti rozhodnutí dřívějších.

Poslední část práce si klade za cíl představit legislativní souvislosti nedávných rozsudků Nejvyššího soudu *Burwell v. Hobby Lobby Stores, Inc.* z roku 2014 a *Hosanna-Tabor Evangelical Lutheran Church & School v. Equal Employment Opportunity Commission* z roku 2012. Na základě těchto rozsudků byly rozšířeny výjimky náboženských společenství a právnických osob od nich odvozených z obecně závazných právních předpisů. Zejména rozsudek *Hobby Lobby* nelze v diplomové práci tohoto typu pominout, protože reaguje na velmi aktuální otázky zdravotnické reformy prezidenta Obamy a může do budoucna přinést zajímavý vývoj při aplikaci jeho precedentu do dalších oblastí, jako je například právo odmítnout ubytovat partnery či partnerky stejného pohlaví.

Pokud jde o literaturu, pro první, historickou část, je nepostradatelným zdrojem kniha *Dějiny angloamerického práva* doc. Radima Seltenreicha a prof. Jana Kuklíka.

Nelze pominout obsáhlé dílo *Religious Liberty in a Pluralistic Society* od Michaela S. Ariense a Roberta A. Destra z roku 2002. Oba autoři vyčerpávajícím způsobem zachycují vývoj otázek náboženské svobody od samého počátku koloniálního období

v různých společenských oblastech. Velkým přínosem této knihy je skutečnost, že obsahuje řadu úryvků relevantních prací amerických náboženských myslitelů.

Neocenitelným zdrojem odborných textů je rovněž Congressional Research Service při knihovně Kongresu, jehož účelem je vypracovávat zprávy z různých oblastí jako podklad pro rozhodování členů Kongresu. V této práci využíváme několik těchto zpráv, přinášejících ucelený pohled na danou tematiku. Citujeme je jako zprávy Congressional Research Service přímo v poznámkách pod čarou u každé konkrétní zprávy.

2. Cesta k prvnímu dodatku

2.1. Svoboda náboženství v amerických koloniích

V souvislosti se severoamerickými koloniemi a ranými Spojenými státy nelze hovořit o jednotném vývoji, protože každý region se vyvíjel do určité doby značně samostatně a jeho kolonisté každému z nich vtiskli charakteristické rysy.

Novoanglické kolonie (mezi které řadíme Massachusetts, Connecticut, Rhode Island, New Hampshire a Maine) byly založeny puritánskými kolonisty, z nichž jednou skupinou byli proslulí Otcové poutníci.

Otcové poutníci připluli roku 1620 na lodi Mayflower na mys Cod, do míst, kde později založili město Plymouth. Protože původně mířili jižněji, do již existující kolonie ve Virginii, bylo nutné přijmout rychlá opatření v otázce politické správy. Ještě na palubě lodi proto všichni přítomní muži podepsali Mayflowerská kompaktáta, z dnešního pohledu jeden z klíčových právních dokumentů budoucích Spojených států. Cílem Mayflowerských kompaktát bylo vytvoření nové nedotčené politické komunity založené na vzájemné dohodě a na podtržení závažnosti této úmluvy Poutníci povolali za svědka přímo Boha.³

Kromě politického uspořádání, které se v nových koloniích později rozvinulo a kterému se tato práce podrobněji nevěnuje, je důležitý zejména náboženský charakter nového osídlení. Cílem puritánských kolonistů bylo vybudovat ideál společenství, popsany ve Zjevení Janově v 21. kapitole – město na hoře, nový Jeruzalém zářící Boží slávou. Puritáni nevnímali společnost jako shromáždění jednotlivců, ale spíše jako živoucí organismus, v němž existují určitá neporušitelná pouta. Každý člověk měl tak svým dílem přispívat ke společnému cíli. V puritánské společnosti neměla prostor myšlenka rovnosti všech lidí. Duchovní a osoby zastávající důležité úřady byli vnímáni jako nadřazení a jejich úkolem nebylo pouze korigovat negativní chování jednotlivců, ale aktivně motivovat k pozitivnímu jednání.⁴

³ „*Ve jménu Páně, Amen. My (...) uzavíráme tímto listem slavnostně a navzájem před Bohem a jeden před druhým úmluvu (...).*“ Mayflowerská kompaktáta, překlad převzat z díla SELTENTEICH, Radim a KUKLÍK, Jan. *Dějiny angloamerického práva*. Praha: Nakladatelství Leges, 2011, 2. vydání, s. 465.

⁴ PERRY, Miller. Puritan state and puritan society. In WILSON, John F. a DRAKEMAN, Donald L. *Church and State in American History. The Burden of Religious Pluralism*. Boston: Beacon Press, 1987, s. 26.

Těsné sepětí světské a náboženské stránky života charakteristické pro puritánské chápání společnosti dále ilustruje způsob, jakým byli noví členové přijímáni mezi tzv. freemany. Rozhodujícím zde bylo členství v obecním církevním sboru, tzv. kongregaci, které se prokazovalo způsobem, který opravňoval k označení „viditelný svatý“. Vzhledem ke skutečnosti, že správa anglické obchodní společnosti mající charakter akciové společnosti se po příplutí do severoamerických kolonií transformovala na koloniální správu, byla valná hromada akciové společnosti vlastně tvořena puritánskými svatými, kterým jedině náležela důležitá politická práva.⁵

Kromě původní osady Otců poutníků v oblasti Nové Anglie vznikaly další kolonie, zpočátku zejména kolem zátoky Massachusetts. Postupně se rovněž objevovaly odlišné názory právě na jednotu státní a církevní moci, o kterou puritáni přicházející do Nové Anglie usilovali. Klíčovým představitelem hnutí, které v tomto sepětí spatřovalo nebezpečí, byl pastor Roger Williams, který nastiňuje principy, na kterých budou později Spojené státy postaveny:

„[...] Za šesté – je vůlí i příkazem Božím (od příchodu jeho Syna, Pána Ježíše), aby lidé všech národů a zemí mohli vyznávat pohanskou, židovskou, tureckou či antikřesťanskou víru; proti těmto přesvědčením lze bojovat jen jediným mečem, který je schopen (v záležitostech duše) zvítězit a přesvědčit, tedy mečem Božího Ducha, Božím slovem. [...]

Za osmé – Bůh si nepřeje, aby bylo v jakémkoli světském státě vynucováno jednotné náboženství, neboť vynucená jednota se (dříve či později) stává nejlepší záminkou k vyvolání občanské války, prznění svědomí, pronásledování Ježíše Krista v jeho služebnících a k přetvářce a zničení milionů duší.

Za desáté – vynucená jednota náboženství v rámci národa či světského státu vede ke směšování světského a náboženského, popírá principy křesťanství i státnosti a rovněž skutečnost, že v Ježíšově osobě bylo Slovo učiněno Tělem.

⁵ SELTENREICH, Radim a KUKLÍK, Jan, 2011, op. cit. s. 354 – 355.

Za jedenácté – jedině povolení jiných než státem zaštitěných vyznání může (v souladu s Bohem) zajistit pevný a trvalý mír (je-li moudrostí světského státu zajištěna jednotná občanská poslušnost všeho druhu).“⁶

Jak je z výše citových úryvků patrné, Roger Williams nesdílel puritánský ideál jednoty, naopak v něm spatřoval nebezpečí pro stát i víru a spíše usiloval o individuální svobodu v otázkách víry. Williams stál roku 1643 u zrodu Rhode Islandu, první americké kolonie s náboženskou svobodou.

Středoatlantické kolonie (tvořené New Yorkem, New Jersey, Pensylvánií, Delaware a Marylandem⁷) byly osídlovány především jednotlivci, na rozdíl od Nové Anglie, kam přicházely rodiny a komunity, a také ve větší míře než ostatní kolonie Evropany ze zemí kontinentální Evropy. Setkáváme se zde s dalšími přístupy k otázce náboženské svobody. William Penn, zakladatel Pensylvánie, zde vytvořil podmínky politické a náboženské tolerance a přilákal tím množství kolonistů z Evropy, kteří náleželi k náboženským menšinám například kvakerů, mennonitů či amišů.⁸

V Novém Nizozemí, pozdější kolonii New York, a v New Jersey žily různé skupiny obyvatelstva z evropských států. Určitá míra náboženské tolerance tak byla naprosto nezbytná pro praktické fungování každodenního života kolonií.⁹ Nové Nizozemí si z tohoto důvodu vybrala pro svůj příchod i skupina židovských osadníků.¹⁰ Zejména pak po dobytí Nového Nizozemí Angličany a přejmenování na New York již v kolonii žilo příliš mnoho lidí, kteří nebyli příslušníky anglikánské církve a zachování větší míry náboženské tolerance proto bylo nezbytné. V roce 1683 byla přijata Charta svobod, která garantovala náboženskou svobodu všem křesťanským vyznáním, rovněž židé měli právo vyznávat svou víru veřejně.¹¹ V New Jersey nesměl sněm přijímat zákony omezující svobodu vyznání pro protestanty.¹²

⁶ WILLIAMS, Roger. Krvavý princip Pronásledování (The Bloody Tenent of Persecution) z roku 1644, Překlad tohoto díla převzat z SELTENREICH, Radim a KUKLÍK, Jan, 2011, op. cit. s. 467 – 468.

⁷ Dle jiných autorů se Maryland řadí mezi jižní kolonie.

⁸ TINDALL, George B. a SHI, David E. *Dějiny států. USA*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994, s. 31.

⁹ FINKELMAN, Paul. Religious Liberty and the Quincentenary: Old World Intolerance, New World Realities, and Modern Implications. *Journal of Civil Rights and Economic Development*, 1993, č. 7, s. 536.

¹⁰ FABER, Eli. Early America's Jewish Settlers. *The Gilder Lehrman Institute of American History*. <http://www.gilderlehrman.org/history-by-era/religion-and-eighteenth-century-revivalism/essays/early-america's-jewish-settlers> [ověřeno k 6. listopadu 2016].

¹¹ FINKELMAN, Paul. 1993, op. cit. s. 546.

¹² SELTENREICH, Radim a KUKLÍK, Jan, 2011, op. cit. s. 358.

Roku 1777, byla v New Yorku přijata průlomová ústava, která zaručovala plnou náboženskou svobodu a zakotvovala jak svobodný výkon náboženství, tak oddělení státu a církví. Příčinou přijetí této ústavy byla rovněž potřeba zbavit anglikánskou církev, církev anglické koruny, její moci. Newyorská ústava jako první dokument tohoto typu na severoamerické půdě zakazovala náboženské testy při přijímání do veřejných funkcí.¹³ Newyorská ústava rovněž obsahovala ve vztahu k náboženskému vyznání ustanovení, které sice nikdy nevešlo v platnost, ale pokud by se tak stalo, mělo by značně drastický efekt. Toto zamýšlené ustanovení totiž vyžadovalo, aby cizinci, kteří mají zájem získat v New Yorku občanství, zpřetrhali všechny vazby na jakékoli evropské politiky či mocnáře, ať už státní či církevní. Tímto způsobem by museli přicházející Angličané odmítnout autoritu anglického krále, ale i přicházející katolíci autoritu papeže. Autorem oné myšlenky byl John Jay, právník a politický myslitel, jeden z autorů Listů federalistů a pozdější předseda Nejvyššího soudu Spojených států, který v katolické loajalitě papeži spatřoval hrozbu pro existenci států.¹⁴

Jižní kolonie v zálivu Chesapeake (Maryland, Virginie, Severní a Jižní Karolína a Georgie) vznikly v Severní Americe nejdříve a jejich charakter zůstal velmi tradiční, s podobným uspořádáním jako v Anglii a tudíž i se silnou pozicí anglikánské církve; náboženská tolerance se tak zde dostává ke slovu později, až v době americké revoluce.¹⁵

Mezi jižní kolonie se řadí rovněž Maryland, který byl založen lordem Baltimorem, jenž byl katolického vyznání, jako vlastnická kolonie a náboženské útočiště pro jeho souvěrce. Protože však v Marylandu žilo i značné množství nekatolíků, kteří rovněž měli zájem na všech politických právech, vydal lord Baltimore roku 1649 toleranční zákon, který po pět let do svého odvolání po úspěšném povstání protestantů garantoval nejširší ochranu náboženské svobody během 17. století.¹⁶

Rok před přijetím Ústavy Spojených států sepsal Thomas Jefferson esej nazvanou Statut Virginie o náboženské svobodě, kam vtělil své liberální úvahy na toto téma. Po přijetí tohoto Statutu zákonodárným sborem Virginie byla anglikánská církev v této

¹³ FINKELMAN, Paul. 1993, op. cit. s. 550 – 552.

¹⁴ Ibidem, s. 553.

¹⁵ TINDALL, George B. a SHI, David E. 1994, op. cit. s. 41.

¹⁶ SELTENREICH, Radim a KUKLÍK, Jan, 2011, op. cit. s. 361.

kolonii zbavena postavení oficiální církve. Myšlenky obsažené v Jeffersonově textu týkající se církve a státu se pak ukázaly jako nosné pro další vývoj Spojených států.¹⁷

Hovoříme-li však o náboženské svobodě v raných severoamerických koloniích, je třeba mít na paměti, že se týkala zpravidla protestantských křesťanů. Katolíci byli kvůli své poslušnosti papeži z hlediska světské moci často považováni za osoby neloajální a potenciálně nebezpečné.

2.2. Nařízení o severozápadu

V druhé polovině 18. století vyvrcholily politické a hospodářské rozpory mezi koloniemi a Velkou Británií, která po vítězství nad Francií v tzv. sedmileté válce roku 1763 opustila politiku zdravého zanedbávání a obrátila svou pozornost k severoamerickým koloniím. Odpovědí kolonistů bylo vyhlášení nezávislosti Spojených států amerických 4. července 1776.

Nově vzniklá republika přijala roku 1777 ústavní dokument, Články konfederace, které se však v praxi neosvědčily z důvodu řady koncepčních opomenutí a vad. Články konfederace ponechávaly příliš mnoho pravomocí jednotlivým státům a zcela postrádaly ustanovení o výkonné moci či o možnosti Kongresu vybírat daně. Jinými slovy, aby Články konfederace v praxi fungovaly, musela by mezi státy Unie stále panovat shoda. Z těchto důvodů byl nefunkční ústavní dokument nahrazen roku 1787 Ústavou Spojených států amerických, která spolu se schválenými dodatky platí dodnes.

Přestože Články konfederace neobsahovaly žádné ustanovení relevantní pro téma této práce, stihl konfедераční Kongres přijmout roku 1787 Nařízení o severozápadu, které sice mělo význam především z hlediska určení pravidel pro vznik nových států na severoamerickém kontinentě a odmítnutí koloniální povahy těchto dosud neosídlených území.

Nařízení o severozápadu nicméně obsahovalo článek I, který stanovil: „Žádná osoba, která se chová mírumilovně a spořádaně, nebude v daném teritoriu nikdy obtěžována z důvodu svého náboženského vyznání či přesvědčení;“ a dále článek III následujícího znění: „Vzhledem k tomu, že nezbytnými podmínkami dobré vlády a štěstí

¹⁷ Statut Virginie o náboženské svobodě, autorem je Thomas Jefferson, překlad převzat z díla SELTENREICH, Radim a KUKLÍK, Jan, 2011, op. cit. s. 497 – 498.

celého lidstva jsou náboženství, mravnost a vědomosti, bude poskytována stálá podpora školám a jiným prostředkům vzdělávání.“¹⁸

Z těchto právních aktů je patrné, že jak se počet obyvatel v Severní Americe i jejich národnostní i náboženská rozmanitost zvyšovaly, chápání náboženské tolerance a svobody vyznání se postupně měnilo z pouhé výsady udělované křesťany jinověrcům na základní stavební ideu mírového soužití a zdárného fungování republikánského charakteru různorodé americké společnosti.

2.3. Ústava Spojených států a její článek VI.

Zástupci dvanácti amerických států, kteří se roku 1787 ve Filadelfii sešli, nepovažovali za nutné se věnovat otázce náboženství a náboženské svobody, protože – dle jejich názoru – limitované pravomoci americké vlády samovolně zabrání v tomto směru jakékoli nežádoucí akci.¹⁹ Nově přijatá ústava tak neobsahovala žádná ustanovení chránící práva jednotlivce a tedy ani svobodu vyznání, což se ukázalo jako kámen úrazu při ratifikačním procesu v jednotlivých státech a stalo se předmětem řady ostrých kritik.²⁰

Zastánci ústavy pak i tuto kritiku odráželi v Listech federalistů, tedy sérii článků sepsaných a otištěných Johnem Jayem, Alexanderem Hamiltonem a Jamesem Madisonem, pod pseudonymem Publius v průběhu ratifikačního procesu Ústavy. James Madison byl toho názoru, že otázku náboženské svobody spíše než listina práv zajistí náboženská diverzita americké společnosti. „Pokud by převažovala jedna skupina, listina práv by nepředstavovala žádnou ochranu. [...]“ Právě množství skupin, které se v Americe vyskytují, představuje, podle Madisona, nejlepší a jedinou ochranu pro náboženskou svobodu jakékoli společnosti.²¹

Ústava USA, která nakonec byla úspěšně ratifikována, tak obsahovala pouze jedinou zmínku o náboženství, a to v článku VI:

„Senátoři a členové Sněmovny reprezentantů, členové zákonodárných sborů jednotlivých států, jakož i všichni nositelé výkonné i soudní moci jak

¹⁸ Nařízení o severozápadu, překlad převzat z SELTENREICH, Radim a KUKLÍK, Jan, 2011, op. cit. s. 499 – 500.

¹⁹ FINKELMAN, Paul. 1993, op. cit. s. 554.

²⁰ Například Zpráva o Ústavě Elbridge Gerryho, delegáta za Massachusetts, otištěná v Massachusetts Centinel v listopadu roku 1787. SELTENREICH, Radim a KUKLÍK, Jan, 2011, op. cit. s. 510.

²¹ Projev Jamese Madisona na virginském ratifikačním konventu. Citace převzata z FINKELMAN, Paul. 1993, op. cit. s. 555 – 556.

Spojených států, tak jednotlivých států jsou přísahou nebo slavnostním slibem vázání dodržovat tuto ústavu, žádné náboženské vyznání se však nesmí vyžadovat jako podmínka k zaujetí funkce či plnění jakékoli společenské povinnosti ve Spojených státech.²²

Toto ustanovení bylo převzato z newyorské ústavy z roku 1777,²³ která byla, jak je již zmíněno, ve své době unikátní. Zakazovala totiž všem duchovním zastávat jakýkoli občanský či vojenský úřad.²⁴ V letech po prohlášení nezávislosti totiž americké státy nahrazovaly své původní charty novými ústavami, které pro získání funkce v nově vzniklém státě zpravidla obsahovaly přísahu ve smyslu křesťanské víry.²⁵

Zřejmým cílem autorů Ústavy USA bylo zabránit tomu, aby konkrétní denominace převzaly politickou moc. Příslušníkům menšinových vyznání a sekt se tak otevřely dveře k federálním úřadům, což by na této úrovni v Evropě v té době nebylo povětšinou možné. Jednalo se o značný posun i v severoamerické perspektivě, vzpomeneme-li si na Novou Anglii, ideál puritánské jednoty a výše zmíněná pravidla pro přijímání mezi tzv. freemany. I v těch koloniích, které nebyly řízeny puritánskou teologií, však bylo nezbytné, aby se veřejných funkcí ujímaly osoby, u kterých bylo zřejmé, že zachovají věrnost anglikánské církvi a tedy i koruně.²⁶

Ústavy jednotlivých států, které byly přijaty koncem 18. století se už Ústavou USA inspirovaly natolik, že formulaci náboženské přísahy uzpůsobily nejen svým katolickým, ale i židovským obyvatelům, anebo ji zcela vypustily.²⁷ Do té doby však znění přísah znemožňovalo zejména židovské populaci účastnit se veřejných funkcí. Koncem 18. století se jednalo asi o 500 židovských rodin.²⁸ Zůstává nicméně paradoxem, že Rhode Island, založený na myšlence ctění svobody svědomí, přijal svou ústavu až roku 1842 a do té doby bylo z důvodu v tomto státě existující křesťansky formulované přísahy židům odepřeno zastávat veřejné funkce.²⁹

²² Článek VI. Ústavy USA, citace převzata z TINDALL, George B. a SHI, David E. 1994, op. cit. s. 798.

²³ FINKELMAN, Paul. 1993, op. cit. s. 554.

²⁴ ARIENS, Michael S. a DESTRO, Robert A., 2002, op. cit. s. 59.

²⁵ DREISBACH, Daniel L. The Constitution's Forgotten Religion Clause: Reflections on the Article VI Religious Test Ban. *Journal of church and state*, 1996, č. 38, s. 264 – 266.

²⁶ DREISBACH, Daniel L. 1996, op. cit. s. 263.

²⁷ Ibidem, s. 272 – 273.

²⁸ ARIENS, Michael S. a DESTRO, Robert A., 2002, op. cit. s. 73.

²⁹ Ibidem, s. 73.

Během ratifikačního procesu Ústavy USA používali její zastánci i odpůrci ve vztahu k článku VI překvapivě tentýž argument: zákaz náboženských přísah měl podle jedněch podkopat náboženskou svobodu nové republiky a podle druhých ji naopak zajišťoval. Antifederalističtí odpůrci nové ústavy se obávali, že absence zmínky o Bohu v jejím textu v kombinaci s článkem VI – v době, kdy opačný standard byl naprostou společenskou normou – naznačuje protináboženské zaměření nové republiky a tím i nebezpečí pro její věřící obyvatele.³⁰

Skutečností ovšem zůstává, že vzhledem k náboženské pluralitě nově vzniklých Spojených států by bylo velmi obtížné vytvořit formulaci přísahy pro přijetí do veřejné funkce, která by vyhovovala všem vyznáním, nehledě na osoby bez vyznání, kterých ovšem v té době bylo ještě zanedbatelné množství. Oliver Ellsworth, významný právník a politik a pozdější předseda Nejvyššího soudu USA, napsal:

„Test ve prospěch jakékoli křesťanské denominace by byl ve Spojených státech naprosto absurdní. Pokud by byl formulován ve prospěch kongregacionalistů, presbyteriánů, episkopálů, baptistů nebo kvakerů, zabraňoval by více než třem čtvrtinám Američanů získat veřejnou funkci; a tím je degradoval z pozice svobodných lidí. Není třeba žádného důkazu, že většina našich občanů by nikdy nepřistoupila na takto nedůstojné zacházení.“³¹

Zastánci navrženého článku VI svorně argumentovali, že náboženský test a přísahy pro zastávání veřejné funkce narušují svobodu svědomí a představují nepřípustné narušení intimní sféry mezi člověkem a Bohem.³² Antifederalisté ovšem poukazovali rovněž na fakt, že pokud nová vláda nemá mít žádnou pravomoc v otázkách náboženství, není nezbytné přijímat článek VI – jinými slovy, neimplikuje zákaz náboženských testů a přísah skutečnost, že se jedná o výjimku, která musí být jasně formulována, a vláda USA jinak do svobody náboženství občanů Spojených států zasahovat bude?³³

Bylo by však zcestné se domnívat, že kritika antifederalistů ohledně článku VI pramenila pouze z obavy ze skrytého a nenápadného narušení náboženské svobody Američanů. Jak napsal James Madison Thomasovi Jeffersonovi ve svém dopise ze dne

³⁰ DREISBACH, Daniel L. 1996, op. cit. s. 274.

³¹ Oliver Ellsworth, příspěvek v Connecticut Courant ze 17. prosince 1787, citace v anglickém jazyce převzata z DREISBACH, Daniel L. 1996, op. cit. s. 275.

³² DREISBACH, Daniel L. 1996, op. cit. s. 276.

³³ Ibidem, s. 278.

17. října 1788, řada lidí se prostě a jednoduše obávala toho, že absence do té doby běžného náboženského testu otevře dveře do vlády „židům, Turkům a bezvěrcům“.³⁴

Ať už zákaz náboženských testů a přísah podporovali nebo ne, většina Američanů rozhodně nepovažovala článek VI ústavy za dostatečnou záruku náboženské svobody. Tato otázka tak zůstala i po schválení ústavy potřebnou většinou států nedořešena. Kromě článku VI spatřovali antifederalisté problém rovněž v tom, že součástí původního návrhu Ústavy USA nebyla listina práv, která by Američanům zajišťovala ochranu před excesy vlády.

Základní dělicí čára v tomto smyslu ležela mezi federalisty, zejména Alexandrem Hamiltonem, a antifederalisty, zastoupenými zejména Thomasem Jeffersonem. Federalisté usilovali o to poučit se z neúspěchu Článků konfederace a zakotvit tudíž životaschopnou a akceschopnou vládu. Protože Ústava USA v tomto smyslu obsahovala přesně stanovená práva a povinnosti jednotlivých složek státní moci, nepovažovali federalisté za nutné přijímat listinu práv, protože možnost excesů vlády považovali za vyloučenou. Přesto Alexandr Hamilton ve *Federalistovi* č. 84, který je jeho dílem, přiznal, že neexistence listiny práv je nejpodstatnější ze zbývajících argumentů odpůrců ratifikace Ústavy USA.³⁵

Antifederalisté na rozdíl od federalistů nepovažovali za jisté, že zákony, které Kongres v souladu s Ústavou USA v budoucnu přijme, budou vždy respektovat hranice nezcizitelných práv každého amerického občana. James Madison, který, jak již bylo zmíněno výše, patřil spolu s Alexandrem Hamiltonem a Johnem Jayem mezi autory Listiny federalistů, přislíbil, že bude-li Ústava USA ratifikována, zasadí se osobně o její doplnění formou přijetí listiny práv. Madison svůj slib dodržel a hned na prvním zasedání Kongresu předložil svůj návrh Listiny práv, která byla skutečně později, ač v několikrát pozměněné podobě, Kongresem přijata.³⁶

³⁴ DREISBACH, Daniel L. 1996, op. cit. s. 283.

³⁵ MCELROY, John Harmon. Understanding the First Amendment's religion clauses. *The Intercollegiate Review*, 2011, s. 35.

³⁶ HALL, Mark David. Madison's Memorial and Remonstrance, Jefferson's Statute for Religious Liberty, and the Creation of the First Amendment. *American Political Thought: A Journal of Ideas, Institutions, and Culture*, 2014, č. 3, s. 51.

3. První dodatek Ústavy Spojených států

První dodatek je klíčovým ustanovením Ústavy Spojených států, ve kterém je zakotvena náboženská svoboda. Přijatá podoba prvního dodatku zní takto:

„Kongres nesmí vydávat zákony zavádějící nějaké náboženství nebo zákony, které by zakazovaly svobodné vyznávání nějakého náboženství; právě tak nesmí vydávat zákony omezující svobodu slova nebo tisku, právo lidu pokojně se shromažďovat a právo podávat státním orgánům žádosti o nápravu křivd.“³⁷

Jak je patrné, v prvním dodatku se koncentruje řada základních lidských a občanských práv, která jsou v ústavách jiných států, například v Listině základních práv a svobod České republiky, rozepsána do několika článků.

Náboženská svoboda Američanů je v Ústavě USA zajištěna dvojím způsobem ve dvou klauzulích. Na jedné straně je zde ze strany vlády USA zaručeno nezasahování do výkonu tohoto lidského a občanského práva („Kongres nesmí vydávat zákony zavádějící nějaké náboženství [...]“ – tzv. Establishment Clause) a zároveň, jako protipól a doplnění, bezprostředně následuje garance práva lidí na aktivní výkon svobody víry a náboženství („[...] nebo zákony, který by zakazovaly svobodné vyznávání nějakého náboženství“ – tzv. Free Exercise Clause). Žádné jiné právo obsažené v prvním dodatku neobsahuje dvojí garanci, na základě čehož můžeme usuzovat, že otázka svobody náboženství byla pro Američany konce 18. století naprosto zásadní, a proto ji v Listině práv postavili na první místo.

3.1. Zákaz zavádění náboženství

Při výkladu první z dvojice klauzulí o náboženské svobodě bývá většinou kladen důraz na skutečnost, že Kongres se musí zdržet zavedení náboženství. Ustálený český překlad, tak, jak je uveden o několik odstavců výše, tento výklad skutečně podporuje. Je však nutné si uvědomit, že přesnější překlad první klauzule z anglického originálu by měl

³⁷ Překlad převzat z knihy Dějiny USA od TINDALL, George B. a SHI, David E., vydané nakladatelstvím Lidové noviny v roce 1994, s. 799. S tímto překladem pracují rovněž Radim Seltenreich a Jan Kuklík ve svých Dějinách angloamerického práva, ve druhém vydání vydaném Nakladatelstvím Leges v roce 2011.

znít spíše: „Kongres nesmí vydávat žádné zákony týkající se ustanovení náboženství“, případně „Kongres nesmí vydávat žádné zákony ve vztahu k ustanovení náboženství“.³⁸

Pozměnění a snad i zpřesnění překladu nám otevírá jiný úhel pohledu na charakter této klauzule a tím pádem i na úmysly jejích tvůrců, které byly s přijetím tohoto znění spojeny. Ve své podstatě toto zpřesněné znění sice skutečně zakazuje Kongresu přijímat zákony, které by náboženství nově zaváděly, ale rovněž ve stejné míře zakazuje přijímat zákony, které by se ustanovení náboženství jakkoli týkaly, tedy i kdyby měly již existující a zavedené náboženství v jednotlivých státech zrušit či omezit.³⁹

Kongres Spojených států měl tedy touto klauzulí ve vztahu ke státním náboženstvím zcela svázané ruce a státům Unie zůstala rozhodovací pravomoc ve vztahu k náboženským otázkám. Ve Spojených státech té doby, které se mezitím rozrostly na čtrnáct států, když do Unie vstoupil rovněž Vermont, rozhodně existovalo státní upřednostňování minimálně křesťanské víry, mnohem častěji však určitých křesťanských denominací, a to v závislosti na preferencích toho kterého amerického státu. Do roku 1833 však byly všechny zákony ustanovující konkrétní náboženství ve všech amerických státech zrušeny a žádný nový již přijat nebyl. Převážil tedy postupně výklad zakazující Kongresu náboženství zavádět.⁴⁰

Dle mnoha autorů je následný výklad klauzulí o náboženské svobodě zejména Nejvyšším soudem ve 20. století popřením původního záměru, který byl s formulací prvního dodatku spojen. Například v soudním sporu *Wallace v. Jaffree*, rozhodnutým Nejvyšším soudem v roce 1985, soudce Rehnquist popřel, že by Otcové zakladatelé či konkrétně James Madison měli v úmyslu vztyčit zeď oddělení mezi státem a náboženstvím či snad dokonce vyžadovali neutralitu mezi náboženstvím a odmítáním náboženství. Dle Rehnquista je striktní separatismus tohoto typu výsledkem mylného chápání ústavní historie. Nepreferování jednoho konkrétního náboženství před jinými mnohem spíše než nepropustná zeď oddělení mezi vírou a nevírou odpovídá chápání této otázky Madisonem a ostatními Otcí zakladateli.⁴¹

³⁸ V anglickém originálu zní tato klauzule následovně: „*Congress shall make no law respecting an establishment of religion [...].*“

³⁹ MCELROY, John Harmon. 2011, op. cit. s. 35 – 36.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ MUNOS, Vincent Phillip. James Madison's Principle of Religious Liberty. *The American Political Science Review*, 2003, č. 1, s. 18.

Tento výklad podporuje rovněž John Harmon McElroy, emeritní profesor arizonské univerzity, který nabízí jiný pohled na Jeffersonův slavný dopis z 1. ledna 1802, zaslaný baptistům do Danbury v Connecticutu, kde Jefferson zmínil nutnost vystavět zeď oddělení mezi státem a církvemi. Thomas Jefferson v době, kdy již byl prezidentem, odmítl vyhlásit v celé zemi den díkůvzdání za mírovou smlouvu podepsanou mezi Francií a Velkou Británií, přestože George Washington v minulosti stejný úkon učinil. Profesor McElroy poukazuje na to, že Thomas Jefferson ještě jako guvernér státu Virginie v obdobné situaci virginský den díkůvzdání v roce 1779 vyhlásil. To, že podobný úkon odmítl vykonat jako prezident Spojených států, podle McElroye dokazuje, že Jefferson ctil první klauzuli o náboženské svobodě v tom smyslu, že vláda USA nemá právo zasahovat do náboženských záležitostí jednotlivých států a v tom také spatřoval onu zeď mezi státem a církví, o které ve svém textu hovořil.⁴²

Jeffersonův text nabyl na významu zejména tím, že jej citoval Nejvyšší soud Spojených států ve svém rozsudku *Reynolds v. United States* z roku 1878 a v rozsudku *Everson v. Board of Education* v roce 1947 (o obou rozsudcích bude pojednáno v dalších částech této práce).⁴³

O skutečnost, že Listina práv ve svých počátcích zavazovala pouze vládu USA a nevztahovala se na vlády jednotlivých států Unie, se mezi ústavněprávními odborníky spory nevedou. Nejvyšší soud tuto skutečnost sám potvrdil v rozsudku *Barron v. Baltimore* v roce 1833.

Skutková část tohoto rozsudku není z hlediska tématu této práce nijak relevantní. Jednalo se zde o to, že soukromá společnost požadovala náhradu škody za újmu, kterou utrpěla v důsledku jednání města Baltimoru. Předseda Nejvyššího soudu John Marshall zde výslovně uvedl, že prvních deset dodatků: „neobsahuje nic, co by naznačovalo úmysl, aby se vztahovaly i na vlády států.“ Jinými slovy, svobody, které Američanům přiznává Listina práv, v žádném případě neměly limitovat práva jednotlivých států ve vztahu k jejich obyvatelům.⁴⁴

Rozsudek *Barron v. Baltimore* zůstal do dnešních dnů v podstatě nepřekonaný, přesto se však podařilo jeho precedentu účinně vyhnout. Tento vývoj byl zahájen

⁴² MCELROY, John Harmon. 2011, op. cit. s. 37 – 38.

⁴³ ARIENS, Michael S. a DESTRO, Robert A., 2002, op. cit. s. 95.

⁴⁴ *Barron v. Baltimore*, 32 U.S. (7 Pet.) 243 (1833).

ratifikací čtrnáctého dodatku Ústavy USA roku 1868, který se řadí mezi rekonstrukční dodatky přijaté po skončení americké občanské války.

Čtrnáctý dodatek upravuje otázku občanství všech osob narozených nebo naturalizovaných ve Spojených státech (tzv. „citizenship clause“), zaručuje rovnoprávnou ochranu vyplývající ze zákonů všem osobám (tzv. „equal protection clause“), zakazuje státům zbavit jakoukoli osobu života, svobody a majetku jinak, než na základě náležitého právního postupu (tzv. „due process clause“) a zakazuje rovněž jakémukoli státu krátit výsady a ochrany občanů (tzv. „privileges or immunities clause“).⁴⁵

Pro účely této práce je významná due process clause čtrnáctého dodatku, která na rozdíl od stejně formulované klauzule pátého dodatku rozšiřuje zákaz takového jednání autorit z federální úrovně rovněž na úroveň jednotlivých států. Čtrnáctý dodatek tak otevřel dveře procesu inkorporace Listiny práv a rozšíření její působnosti na jednotlivé státy. Tento proces byl zpomalen restriktivním rozhodnutím Nejvyššího soudu v 70. letech 19. století v tzv. jatečních případech, ale byl v plné míře dokončen až ve 20. století, rozsudkem *Everson v. Board of Education* pro klauzuli zakazující zavádět náboženství a rozsudkem *Cantwell v. Connecticut* pro klauzuli svobodného výkonu náboženství.⁴⁶

Je velmi obtížné dopátrat se původního záměru Otců zakladatelů zejména ohledně první náboženské klauzule prvního dodatku. Příčinou této situace je nedostatek dobových zdrojů a historických záznamů, které by na proces přijímání Listiny práv v tomto směru vrhaly jasnější světlo. Zejména zcela chybí záznamy z projednávání Listiny práv v Senátu. Dle Michala S. Ariense a Roberta A. Destro má proto význam zkoumat činy zejména Jamese Madisona a Thomase Jeffersona.⁴⁷ Bohužel, ani z tohoto hlediska nelze dospět k jednoznačnému závěru, a proto se postupem času vytvořilo několik teorií, jakým způsobem lze první náboženskou klauzuli prvního dodatku vykládat.

První z těchto teorií je tzv. separacionismus, navazující na Jeffersonův dopis týkající se zdi oddělení. Separacionismus našel své ústavní vyjádření v rozsudku Nejvyššího soudu *Everson v. Board of Education* roku 1947. Druhou teorií je možné volně přeložit jako teorii spolupráce. Její zastánci jsou toho názoru, že Američané konce

⁴⁵ TINDALL, George B. a SHI, David E. 1994, op. cit. s. 355.

⁴⁶ SELTENREICH, Radim a KUKLÍK, Jan, 2011, op. cit. s. 403.

⁴⁷ ARIENS, Michael S. a DESTRO, Robert A., 2002, op. cit. s. 80.

18. století neměli zájem na tom, aby se vláda USA vměšovala do otázek víry a náboženství, která byla zcela v gesci jednotlivých států. Dle zastánců teorie spolupráce byla tedy skutečným záměrem Otců zakladatelů neutralita vlády vůči jednotlivým vyznáním a nikoli, jak tvrdí zastánci teorie separacionismu, neutralita mezi jakýmkoli náboženstvím a ne-náboženstvím.⁴⁸

Otázka výkladu prvního dodatku souvisí rovněž obecně s principy, jak interpretovat Ústavu USA. Tyto principy nesouvisí výlučně s prvním dodatkem, ale s celým textem Ústavy USA včetně všech jejích dodatků. Prvním principem je tzv. originalismus, a druhým je princip, spočívající v posuzování Ústavy USA jako tzv. živého dokumentu.

Ústava Spojených států byla přijata před velmi dlouhou dobou a od té doby byla jen marginálně měněna ústavními dodatky, kterých je k dnešnímu dni dvacet sedm. Je proto zřejmé, že tento dokument nemůže reflektovat všechny problémy a témata, která v současných Spojených státech rezonují. Ústavní odborníci se následně rozcházejí v názoru na to, jakým způsobem má být Ústava k těmto účelům používána a vykládána.

Originalisté, mezi něž se na úrovni Nejvyššího soudu Spojených států řadí soudce Clarence Thomas či nedávno zesnulý Antonin Scalia, zastávají názor, že Ústavu je třeba pečlivě číst a vykládat ve smyslu toho, co je v ní skutečně napsáno. Originalisté kritizují zastávce principu živého dokumentu v tom smyslu, že se příliš oprostili od samotného znění Ústavy, dokonce i od tradic amerického lidu a tento dokument spíše přetvářejí a doplňují než vykládají. Z toho důvodu je dle originalistů nezbytné pochopit původní záměr tvůrců a původní význam skrytý za občas nejasnými ústavními formulacemi, jako je například klauzule o zákazu zavádění náboženství.⁴⁹

Originalistický výklad Ústavy nabízí jisté nezpochybnitelné výhody. Zejména je tak možné zabránit tomu, aby nezvolení soudci aplikovali své vlastní názory a hodnoty na americkou společnost. Originalismus vede k větší míře právní jistoty a otevírá prostor pro to, aby občané Spojených států změnili svou Ústavu v okamžiku, kdy dospějí k závěru, že její dosavadní znění již neodpovídá potřebám doby. Zároveň jsou tak zákonodárci spíše nuceni rušit či měnit nevyhovující a špatné zákony, než aby tuto

⁴⁸ ARIENS, Michael S. a DESTRO, Robert A., 2002, op. cit. s. 87 – 88.

⁴⁹ BREST, Paul. *Pomýlené pátrání po původním porozumění*, 1980. Překlad v SELTENREICH, Radim a KUKLÍK, Jan, 2011, op. cit. s. 574.

iniciativu ponechali na Nejvyšším soudu. Úkolem soudců je tedy právo pouze nalézat, nikoli ho aktivně dotvářet.

Na druhé straně ovšem zastánci principu Ústavy USA jako stále živého a vyvíjejícího se dokumentu poukazují na skutečnost, že ústava je velmi stručná a obsahuje pouze některé základní principy, které zdaleka neupravují všechny potřeby současných Spojených států.

Jako příklad můžeme uvést právo na soukromí, které v Ústavě ani v jejích dodatcích není zakotveno, pouze se existence tohoto práva v současné době dovozuje z několika ústavních dodatků a zejména řady rozhodnutí Nejvyššího soudu z 20. století. S originalistickým přístupem k věci by vůbec nebylo možné o právu na soukromí hovořit, protože v době Otců zakladatelů se myslelo pouze na fyzické ohrožení života jednotlivců a fyzické narušování domovní a listovní svobody. Současné technologie ovšem umožňují zasahovat do práv lidí způsoby, které si Otcové zakladatelé nemohli představit a tudíž je ani reflektovat v textu, který byl nakonec jako ústava Spojených států schválen.⁵⁰

Paul Brest shrnuje: „Přísný originalismus je v rozporu s většinou moderních rozhodnutí, která se odvolávají na Listinu práv a čtrnáctý dodatek, stejně jako s téměř plnou šíří pravomocí Kongresu ve vztahu ke klauzuli o obchodu. Ačkoli umírněný originalismus je mnohem pružnější, některé velké ústavní doktríny leží i mimo jeho dosah.“⁵¹

Zastánci výkladu ústavy jako živého dokumentu proto mnohem více sledují základní principy skryté za jednotlivými ustanoveními a obecný záměr tvůrců ústavy, které je pak možné aplikovat na jednotlivé konkrétní případy. Z tohoto hlediska se odklánějí od přísně jazykového výkladu, který je vlastní zastáncům originalistického principu.⁵²

⁵⁰ KRAUZOVÁ, Tereza. *Land of freedom or land of surveillance? Right to privacy in the U.S. after 9/11*. Praha: 2015. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí práce PhDr. Mgr. Kryštof Kozák, Ph.D., s. 14 – 15.

⁵¹ BREST, Paul. 1980. Překlad v SELTENREICH, Radim a KUKLÍK, Jan, 2011, op. cit. s. 583.

⁵² STRAUSS, David A. *The Living Constitution. The Record (Alumni Magazine)*. University of Chicago Law School. 2010. <http://www.law.uchicago.edu/alumni/magazine/fall10/strauss> [ověřeno k 23. listopadu 2016].

Poskytování nejen finanční podpory ze strany státu

Jedním z prvních významných rozhodnutí Nejvyššího soudu Spojených států v otázce interpretace první náboženské klauzule prvního dodatku, tedy klauzule zakazující zavádění náboženství, je soudní spor *Everson v. Board of Education* z roku 1947.

Ve skutkové rovině zde šlo o žalobu občana státu New Jersey, který se cítil poškozen skutečností, že byla z veřejného rozpočtu, tedy ze shromážděných daní, vyplácena forma náhrady za dopravu dětí do školy jak rodičům, kteří posílali své děti do státních škol, tak i rodičům, jejichž děti navštěvovaly soukromá církevní vzdělávací zařízení. Žalobce byl toho názoru, že takovýmto používáním peněz získaných daňovou povinností stát porušuje první dodatek americké ústavy nepřípustnou podporou náboženství.⁵³

Soud rozhodl většinou pěti soudů ku čtyřem, že počínání státu New Jersey bylo v souladu s Ústavou USA, protože tato finanční náhrada byla poskytována všem rodičům žáků bez ohledu na jejich náboženské vyznání a protože peníze byly vypláceny přímo rodičům dětí, nikoli církevním institucím.⁵⁴

Mnohem větší význam má toto rozhodnutí pro interpretaci prvního dodatku Ústavy a pro následný ústavní vývoj v této otázce. V první řadě byl tímto rozsudkem dokončen proces inkorporace první klauzule prvního dodatku, zakazující zavádět náboženství, rovněž na úroveň států. Do té doby byla touto povinností vázána pouze vláda Spojených států. Po dokončení inkorporace se první klauzule prvního dodatku stala závaznou a vymahatelnou rovněž na úrovni jednotlivých amerických států.⁵⁵

Soudci Nejvyššího soudu se při formulování rozhodnutí odvolávali značnou měrou na texty Jamese Madisona a Thomase Jeffersona týkající se zavedení náboženské svobody ve státě Virginie v 18. století a shodli se, že tyto texty byly zamýšleny jako vztyčení zdi mezi církví a státem.⁵⁶ Jak již bylo však v této práci nastíněno výše, skutečné názory Madisona a Jeffersona na zeď oddělení jsou mezi ústavněprávními odborníky a historiky sporné, zejména není jednoznačně zřejmé, zda šlo těmto Otcům

⁵³ *Everson v. Board of Education*, 330 U.S. 1 (1947).

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ MCELROY, John Harmon. 2011, op. cit. s. 36.

⁵⁶ MUNOS, Vincent Phillip, 2003, op. cit. 17.

zakladatelům spíše o neutralitu státu ve vztahu ke všem vyznáním, či zda se snažili zcela oprostít Spojené státy od vztahu k jakémukoli náboženství jako takovému.

Soudci judikovali, že:

„Klauzule prvního dodatku zakazující zavádět náboženství znamená nejméně toto: ani stát, ani federální vláda nesmí zřídít církev. Ani nemohou přijmout zákony, které straní jednomu náboženství, všem náboženstvím nebo upřednostňují jedno náboženství před jiným. Ani nemohou nutit nebo ovlivňovat nějakou osobu tak, aby se stala součástí církve nebo zůstala stát mimo ni proti její vůli či ji nutit aby věřila či nevěřila určitému náboženství. Žádná osoba nesmí být potrestána za to, že přijímá a vyznává náboženskou víru či ji nevyznává, za to, že navštěvuje či nenavštěvuje náboženská shromáždění. Nesmí být zavedena žádná daň v jakékoli výši, ať už vysoká či nízká, na podporu jakékoli náboženské aktivity či instituce, ať už jsou nazývány jakkoli a ať mají jakoukoli formu a podobu k tomu, aby šířily či vyznávaly určité náboženství. Ani stát ani federální vláda se nemohou, otevřeně či tajně, účastnit záležitostí jakékoli náboženské organizace či skupiny a naopak. Slovy Jeffersona, klauzule proti zavedení náboženství zákonem byla zamýšlena, aby vztyčila zeď mezi církví a státem.“⁵⁷

V konečném důsledku tak *Everson* způsobil, že druhá náboženská klauzule prvního dodatku, tedy svobodný výkon náboženství, byla podřízena první náboženské klauzuli, zákazu zavádět náboženství.⁵⁸ Tato práce v dalších částech ukáže, že v rozsudcích následujících po *Eversonovi* Nejvyšší soud často rozhodl v neprospěch svobodného výkonu náboženství z toho důvodu, že kladl zásadní důraz na zákaz zavádění náboženství rovněž v situacích, kdy lze oprávněně pochybovat o tom, že k porušení první náboženské klauzule skutečně došlo.

Hovoříme-li o upřednostňování první náboženské klauzule před svobodným výkonem náboženství a přijímáme-li zároveň argumentaci soudců Nejvyššího soudu v případě *Everson* o rozhodném postoji Otců zakladatelů v těchto otázkách, je užitečné rovněž připomenout obsah Madisonova textu *Memorial nad Remonstrance Against Religious Assessments*. V tomto textu píše Madison, že státní podpora náboženství

⁵⁷ *Everson v. Board of Education*, op. cit.

⁵⁸ MCELROY, John Harmon. 2011, op. cit. s. 37.

porušuje nezczizitelné právo člověka uctívat Boha podle jeho přesvědčení a svědomí.⁵⁹ Z tohoto lze usuzovat, že Madison měl spíše na mysli náboženskou neutralitu státu, nikoli jeho absolutní oddělení od všech náboženských aspektů.

Význam rozsudku ve věci *Everson* můžeme vnímat jako uplatnění metody interpretace ústavy popsané výše a známé jako živý dokument. Tím, že byla Listina práv inkorporována na státní úroveň, došlo mimo jiné k tomu, že vlivem výkladu Nejvyššího soudu byl obejit původní záměr Otců zakladatelů, kteří první dodatek formulovali záměrně tak, aby na práva jednotlivých států ve vztahu k náboženským otázkám nedopadal. Z našeho dnešního pohledu je podle našeho názoru žádoucí, aby k takovému rozšíření působnosti Listiny práv došlo, protože v opačném případě by byla základní práva a svobody Američanů garantovány pouze ve vztahu k vládě USA, což by ponechávalo velký prostor pro zvlášť jednotlivých států v těchto otázkách.

Na druhou stranu je zajímavé, že byl-li Nejvyšší soud ochoten takto měnit chápání Listiny práv rovněž na úroveň států, proč na druhou stranu tolik lpěl na názorech Jamese Madisona a Thomase Jeffersona v otázce zdi oddělení, u nichž je původní význam této koncepce mnohem méně zřetelný? Můžeme zde tedy vysledovat určitý rozpor v argumentaci soudců Nejvyššího soudu v případě *Everson*, kde se střetává originalistický přístup s dotvářením ústavy jako živého a měnícího se dokumentu, který je nutno adaptovat na nové podmínky doby.

Nejvyšší soud Spojených států se od dob rozsudku *Everson* zabýval řadou dalších případů, v nichž hrála roli otázka interpretace klauzule zakazující zavádět náboženství. V jednotlivých případech Nejvyšší soud často formuloval jakýsi test, který můžeme chápat jako stanovení podmínek, které, pokud jsou v určitém případě splněny, je daná situace v souladu či rozporu se zákazem zavádět náboženství.

Dalším soudním sporem, který je významný z hlediska poskytování státní podpory, je *Braunfeld v. Brown* z roku 1961. V tomto případě žalobce, ortodoxní žid, tvrdil, že zákon státu Pensylvánie, který stanovil neděli jako zavírací den, je v rozporu s Ústavou USA. Žalobce se cítil poškozen skutečností, že on jako žid nemůže z náboženských důvodů prodávat ve svém obchodě v pátek večer a v sobotu. Skutečnost,

⁵⁹ MADISON, James. *Memorial and Remonstrance Against Religious Assessments*, 1785. http://press-pubs.uchicago.edu/founders/documents/amendI_religions43.html [ověřeno k 6. listopadu 2016].

že musí mít zavřeno i v neděli, která pro něj již není svátkem, ho znevýhodňuje a v obchodě poškozují ve vztahu ke křesťanským konkurentům.⁶⁰

Nejvyšší soud rozhodl většinou šesti soudců ku třem, že zákony státu Pensylvánie určující neděli jako zavírací den nejsou v rozporu se zákazem zavádět náboženství. Klíčovým kritériem, tedy testem, byl v tomto případě účel, za jakým byly tyto zákony přijaty. Tímto účelem – ač nelze popřít, že neděle je svátečním sedmým dnem jako den Kristova vzkříšení – bylo poskytnout všem občanům den volna a odpočinku. Nejvyšší soud určil, že v určitých případech je ústavně možné regulovat jednání lidí, tedy v tomto případě stanovit povinnost nechat zavřené obchody, přestože to v určitém smyslu zatíží pouze některé náboženské skupiny.⁶¹

Nejvyšší soud formuloval podmínky, dle kterých se musí posuzovat zákon, aby byl ospravedlnitelný z hlediska prvního dodatku. Za prvé, tam, kde je účelem nebo důsledkem zákona bránění výkonu jednoho nebo všech náboženství, či nevhodné diskriminační chování mezi náboženstvími, je takový zákon ústavně neplatný, přestože tento efekt může být pouze nepřímý.⁶²

Za druhé, tam, kde stát reguluje chování lidí v rámci své působnosti přijetím obecného zákona, jehož účelem a důsledkem je podpořit sekulární zájem státu, je tento zákon platný, přestože má určitý nepřímý efekt na výkon náboženství, ledaže by stát mohl dosáhnout tohoto účelu způsobem, který by tento nežádoucí efekt neměl.⁶³

Jak uvidíme v dalších částech této práce, výše zmíněný sekulární účel je kritériem, který Nejvyšší soud sleduje výrazně i ve svých pozdějších rozhodnutích, zejména byl dále rozvinut v rozsudku *Lemon v. Kurtzman* roku 1971.

Ve skutkové rovině byl v *Lemonovi* předmětem sporu zákon státu Pensylvánie, umožňující v podstatě finančně podporovat soukromé školy, které zde byly v převážné většině katolické, a to formou proplácení platu učitelů, nákupu učebnic a dalších učebních pomůcek. Nejvyšší soud téměř jednoznačně, poměrem osmi soudců ku jednomu, dospěl k závěru, že v tomto případě dochází k „přílišnému propojení“ mezi vládou a náboženstvím a tudíž je porušen první dodatek.⁶⁴

⁶⁰ Braunfeld v. Brown, 366 U.S. 599 (1961).

⁶¹ Ibidem.

⁶² Ibidem.

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ Lemon v. Kurtzman, 403 U.S. 602 (1971).

Nejvyšší soud v rozhodnutí rozvinul požadavek sekulárního účelu zákona do třístupňového, tzv. Lemonova testu:

1. zákon musí mít sekulární účel;
2. hlavním nebo primárním účinkem nesmí být usnadňování náboženských praktik či jejich znemožňování;
3. důsledkem zákona nesmí být přílišné propojení s náboženskými záležitostmi, přičemž v tomto posledním bodě se bere v úvahu charakter a účel instituce, která ze zákona měla prospěch, povaha podpory, kterou stát poskytuje a výsledný vztah mezi vládou a církevní autoritou.⁶⁵

Pokud by byl porušen třeba jen jeden z těchto bodů Lemonova testu, bylo by nezbytné zhodnotit sporný zákon jako rozporný s prvním dodatkem. Další legislativní vývoj v této oblasti, zejména relativně nedávné rozhodnutí *Zelman v. Simmons-Harris* z roku 2002, ovšem ukazují, že definování určitého testu Nejvyšším soudem není zárukou jasného posouzení situace v dalších případech.

V rozhodnutí *Zelman v. Simmons-Harris* byla řešena obdobná situace ve státě Ohio. V Ohio v 90. letech 20. století existoval program, který umožňoval rodičům s nízkými příjmy zaplatit za své děti školné ve formě voucherů na soukromých školách, které byly ve valné většině církevní. Nejvyšší soud pod vedením soudce Rehnquista potvrdil ústavnost tohoto programu. Ve svém rozhodnutí vyšel soud z Lemonova testu, který však dále obohatil. V rozhodnutí *Zelman* byl proto Nejvyšším soudem stanoven pětibodový test, kterým předmětný skutkový děj bez problémů prošel. Významným faktorem zde byla skutečnost, že rodiče žáků měli možnost svobodně rozhodnout, do jaké školy své dítě pošlou a nebyli si tedy nuceni vybrat školu církevní.⁶⁶

Z nastíněných rozhodnutí jasně vyplývá, že nejcitlivější oblastí, ve které dochází ke sporům ohledně první náboženské klauzule prvního dodatku Ústavy, je oblast školství a vzdělávání. Nejvyšší soud si tyto případy mnohem častěji vybírá k posouzení. Klíčovým kritériem pro posouzení ústavnosti je pro Nejvyšší soud sekulární účel. Jak uvidíme v následující kapitole, ani tento test však nezaručuje spravedlivé posouzení případu, protože v mnoha otázkách je třeba vzít v úvahu další faktory, mezi něm patří například zažitá a uznávaná tradice.

⁶⁵ Lemon v. Kurtzman, op. cit.

⁶⁶ Zelman v. Simmons-Harris, 536 U.S. 639 (2002).

Význam náboženské tradice

Nejvyšší soud Spojených států se do současné doby zabýval řadou soudních sporů, ve kterých bylo nezbytné interpretovat první dodatek a zároveň vzít v úvahu neoddiskutovatelný kontext americké kulturní a náboženské tradice.

V roce 1983 rozhodl Nejvyšší soud případ *Marsh v. Chambers*, ve kterém žalobce zpochybňoval ústavnost toho, že z peněz daňových poplatníků jsou podporováni kaplani, kteří modlitbou zahajují zasedání zákonodárných sborů. Většinou šesti soudců ku třem soud rozhodl, že tato skutečnost není nijak v rozporu se zákazem ustanovovat náboženství. Tehdejší předseda Nejvyššího soudu Warren E. Burger, který sepsal většinové stanovisko, uvedl, že Nejvyšší soud v podstatě vyšel z historické tradice. Krátce před schválením Listiny práv roku 1791 totiž Kongres odsouhlasil přijetí kaplana, jehož úkolem bylo modlitbou zahajovat zasedání zákonodárného sboru. Předseda Burger uvedl, že pokud Otcové zakladatelé v přijetí kaplana nespatořovali rozpor s prvním dodatkem, vede to Nejvyšší soud k závěru, že ani skutečnost, která je nyní předmětem sporu, rovněž není v rozporu s prvním dodatkem.⁶⁷

Soudci, kteří s většinovým rozhodnutím nesouhlasili, poukazovali na skutečnost, že stát tímto způsobem upřednostňuje jedno vyznání, protože tito kaplani zpravidla odpovídají většinovému vyznání ve státě. Můžeme si rovněž povšimnout, že argumentace Nejvyššího soudu byla v tomto případě značně originalistická – soud, stručně řečeno, situaci schválil, protože obdobná situace byla schválena rovněž Otcí zakladateli krátce před přijetím prvního dodatku. Soudce Brennan ve svém odlišném stanovisku taktéž upozornil na fakt, že zde nelze vysledovat žádný sekulární účel, což je kritérium, které stanovil sám Nejvyšší soud v dřívějším rozsudku *Lemon v. Kurtzman*.⁶⁸

Rozsudek *Marsh v. Chambers* byl částečně překonán roku 2014 v soudním sporu *Town of Greece v. Galloway*. V tomto rozhodnutí Nejvyšší soud také zohlednil názory obsažené v odlišných stanoviscích v případě *Marsh*. Nejvyšší soud rozhodl, že neodporuje zákazu zavádět náboženství, zahajuje-li se zasedání zákonodárného sboru modlitbou, není-li účast povinná. Podle Nejvyššího soudu není dokonce nutné, aby modlitba byla v souladu se všemi vyznáními, tedy nekonfesní. V opačném případě by se

⁶⁷ ARIENS, Michael S. a DESTRO, Robert A., 2002, op. cit. s. 299.

⁶⁸ *Marsh v. Chambers*, 463 U.S. 783 (1983).

totiž členové zákonodárského sboru stavěli do role cenzorů náboženského projevu, když by hodnotili, nakolik modlitba skutečně je či není nekofesní.⁶⁹

Důležitým aspektem, který v tomto rozhodnutí Nejvyšší soud zdůraznil, je právě význam tradice. Je neoddiskutovatelné, že v těchto případech nebylo možné ani vhodné hledat sekulární účel vyžadovaný testem stanoveným již v rozhodnutí *Lemon*. Domníváme se, a na dalších stránkách bude tato skutečnost podrobněji rozvedena, že v případech tradiční zvyklosti náboženského charakteru je vhodnější brát tyto jako kulturní bohatství, spíše než dbát na dodržení uměle vytvořeného testu, jehož aplikovatelnost není univerzální a který může být snadno Nejvyšším soudem překonán.

Veřejné vystavení náboženských symbolů

V dalších soudních sporech, týkajících se zákazu zavádění náboženství, projednávaných před Nejvyšším soudem se jedná zejména o situace, kdy byly na veřejných prostranstvích vystaveny symboly, nerozlučně spjaté s určitou náboženskou vírou. Ve většině případů byla tato otázka otevřena v době tradičních křesťanských svátků, jako jsou Vánoce a Velikonoce, které jsou ovšem rovněž společensky uznávanými a slavenými svátky i nekřesťanskými obyvateli nejen ve Spojených státech a které se zároveň časově překrývají s židovskými svátky. V soudních sporech *Lynch v. Donnelly* a *County of Allegheny v. ACLU* se proto Nejvyšší soud zabýval žalobami proti umístění scény Ježíšova narození, jesliček, ve veřejných prostorách.

Ve městě Pawtucket na Rhode Islandu byly každoročně vystavovány jesličky, Santa Claus a jeho sobové, jakož i vánoční stromeček na náměstí v parku, který byl vlastněn soukromou neziskovou organizací. V soudním sporu *Lynch v. Donnelly* z roku 1984 žalobci nesouhlasili s vystavením jesliček z toho důvodu, že porušuje zákaz ustanovování náboženství. Nejvyšší soud ovšem tvrzení žalobců nepotvrdil a ve svém odůvodnění toho, jakým způsobem má být zákaz ustanovování náboženství vykládán, navázal na svůj dřívější rozsudek *Marsh v. Chambers*.

Spojené státy, slovy Nejvyššího soudu, uznávají význam náboženství. Spíše než usilovat o absolutistický přístup k této otázce je nezbytné zkoumat, jestli dané jednání má sekulární účel – zda je hlavním a primárním účelem podpořit nebo upozadit náboženství a zda toto jednání podporuje sepětí vlády a náboženství:

⁶⁹ *Town of Greece, New York v. Galloway et al.*, 572 U.S. (2014).

„Koncepce zdi oddělení mezi církví a státem je užitečná metafora, ale nejedná se o přesný popis praktických hledisek tohoto vztahu, který reálně existuje. Ústava nevyžaduje úplné oddělení církve a státu; podporuje zapojení, nejen toleranci, všech náboženství a zakazuje nepřátelství vůči kterémukoli z nich. Cokoli jiného by vyžadovalo ‚bezcitnou lhostejnost‘, která nikdy nebyla záměrem zákazu zavádět náboženství.“⁷⁰

V případě *Lynch* dospěl Nejvyšší soud k závěru, že vystavení jesliček má onen požadovaný sekulární účel, který spočívá v zobrazení kořenů tradičního oficiálního státního svátku, tedy Vánoc. Jakékoli zvýhodnění, které z toho může vyplývat pro konkrétní náboženskou víru, je už jen odvozené a nedá se považovat za aktivní symboly propojení státních orgánů a konkrétního náboženského vyznání.⁷¹ Po čtyřicet let, kdy tyto jesličky byly na tomto místě v době Vánoc vystavovány, nebyl zaznamenán žádný protest nebo z toho vyplývající politický spor.⁷²

Nejvyšší soud proto dovedl, že: „Zakázat tento pasivní symbol v době, kdy se na veřejných prostranstvích včetně škol zpívají a hrají koledy a v Kongresu a státních zákonodárných sborech probíhají otevřená zasedání s modlitbami, by bylo přehnanou reakcí v rozporu s historií tohoto národa a rozhodnutími tohoto soudu.“⁷³

Skutečnost, že náboženský symbol se na svém místě nacházel dlouhá desetiletí před tím, než k ústavnímu sporu došlo, je významným argumentem užívaným Nejvyšším soudem rovněž ve sporu *Van Orden v. Perry* v roce 2005, který je podrobněji uveden v dalších částech této práce. Lze tedy vysledovat, že rovněž časové hledisko je pro Nejvyšší soud významným kritériem při posuzování souladu konkrétního jednání s prvním dodatkem.

O pět let později, v roce 1989, se Nejvyšší soud nicméně zabýval dalším, velmi podobným soudním sporem *County of Allegheny v. ACLU*, který ovšem rozhodl odlišně. Počátkem osmdesátých let dovolilo město Pittsburgh v Pensylvánii umístit vánoční jesličky do budovy okresního soudu ve městě Allegheny, jejichž součástí byl anděl, nesoucí latinský nápis „Gloria in Excelsis Deo!“, tedy „Sláva Bohu na výsosti!“. O jeden

⁷⁰ *Lynch v. Donnelly*, 465 U.S. 668 (1984).

⁷¹ KUST, Jan. Jak se stavěla zeď mezi státem a církví – Separation of church and state. *Ústav práva a právní vědy*, 19. září 2016 <http://www.ustavprava.cz/blog/2016/09/jak-se-stavela-zed-mezi-statem-cirkvi-separation-church-state/> [ověřeno k 9. lednu 2017].

⁷² *Lynch v. Donnelly*, op. cit.

⁷³ *Ibidem*.

blok dále umístili židé do administrativní budovy okresu 18 stop vysokou menóru, hned vedle vánočního stromku. Žaloba veřejnosti ve spojení s American Civil Liberties Union mířila jak proti jesličkám, tak proti menóře a doputovala až k Nejvyššímu soudu, který rozhodl pěti hlasy ku čtyřem, že jesličky musely být odstraněny, zatímco menóra vedle vánočního stromku směla zůstat.⁷⁴

Jak je z výsledku hlasování patrné, soudci v tomto případě hledali potřebný konsensus jen velmi obtížně; rozhodnutí se dělí na pět separátních vót, právní a věcná argumentace rozsudku nakonec uspokojila pouze jednoho jediného soudce. Čtyři soudci byli toho názoru, že jesličky i menóra by měly být odstraněny, čtyři další by v době svátků dovolili oboje. Nakonec rozhodl soudce Harry Blackmun: jesličky musí opustit budovu soudu, avšak menóra vedle vánočního stromku směla zůstat.⁷⁵

Jsme toho názoru, že roztržitost argumentace soudů v rozhodnutí *County of Allegheny v. ACLU* ukazuje, že tento rozsudek nelze brát za bernou minci v otázce ústavnosti vystavování náboženských symbolů. Soudci zde nenašli žádnou reprezentativní většinu ani nenabídli přesvědčivou ústavní argumentaci. Samotný nápis „Sláva Bohu na výsosti“, nepovažujeme za méně pasivní symbol než menóru, protože se jedná o obvyklou součást této scény narození. Jsme toho názoru, že rozhodnutí spočívající v zakázání pouze vystavených jesliček a vystavení menóry je velmi nevyvážené.

Měl-li Nejvyšší soud v úmyslu zaujmout restriktivní symbol k otázce vystavení těchto symbolů, bylo by vhodnější zachovat jednotnost.⁷⁶ Toto rozhodnutí dokládá, jak nejednoznačné je chápání prvního dodatku a jak obtížně se hledají hranice teorie spolupráce, obzvláště v kontextu kulturní tradice.

Posledním sporem, kterým se Nejvyšší soud zabýval a který je třeba v této podkapitole zmínit, je *Van Orden v. Perry* z roku 2005. V tomto případě měl žalobce za to, že socha znázorňující Desatero přikázání umístěná před budovou státního zákonodárského sboru v Austinu, ve státě Texas, již od roku 1961, je v rozporu s prvním dodatkem.

⁷⁴ ARIENS, Michael S. a DESTRO, Robert A., 2002, op. cit. s. 304.

⁷⁵ *County of Allegheny v. American Civil Liberties Union*, 492 U.S. 573 (1989).

⁷⁶ WALPIN, Gerald. Five Justices Have Transformed the First Amendment's Freedom of Religion to Freedom from Religion. *Touro Law Review*, 2015, č. 2, s. 31.

Nejvyšší soud zde argumentoval tím, že umístění sochy je zcela v souladu s prvním dodatkem, protože nemá pouze náboženský, ale i historický význam. Nelze popřít, že náboženství hrálo v dějinách Spojených států zásadní úlohu a všechny tři složky moci tuto roli tradičně uznávají. Umístění této sochy je tedy čistě uznáním tohoto významu náboženství. Navíc, kromě náboženského významu Desatera nelze popřít ani zcela sekulární poselství o řádných morálních standardech a o roli těchto morálních standardů v historickém utváření práva.⁷⁷

Z celkového kontextu umístění sochy v parku před budovou je dle Nejvyššího soudu zřejmé, že socha Desatera má zde převažující sekulární význam. Rozhodujícím faktorem je rovněž skutečnost, že tato socha zde stála již 40 let před projednáváním případu Nejvyšším soudem. Je tedy nezbytné chápat sochu jako převážně pasivní symbol, který nikoho nenutí ke konverzi či výkonu náboženství, a brát v úvahu, jaký dojem by tato socha udělala na průměrného nezaujatého pozorovatele, který má potřebné znalosti o historii, společenském uspořádání a náboženství. Dle Nejvyššího soudu by takovýto pozorovatel nemohl dospět k závěru, že stát umístěním sochy porušuje zákaz ustanovování náboženství.⁷⁸

Ve vztahu k rozhodnutí *Van Orden* je vhodné upozornit rovněž na stanovisko soudce Breyera. Soudce Breyer poukázal na skutečnost, že žádný z testů doposud vyvinutých Nejvyšším soudem k posouzení prvního dodatku nelze na tento případ vhodně aplikovat. Soudce Breyer upozornil, dle našeho názoru velmi příhodně, že klíčové je mít na paměti principy, na kterých první dodatek stojí, dbát o co nejširší možnou svobodu vyznání a toleranci pro všechny lidi s cílem vyhýbat se společenskému konfliktu. Významný poznatek, který soudce Breyer zde učinil a který pro čtenáře vyplývá ze studia problematiky prvního dodatku ve Spojených státech, je, že ne vždy je možné vytvořit test a občas je nutné spolehnout se na řádné uvážení daného sporu.⁷⁹

Soudce Breyer měl rozhodující hlas v dalším, v podstatě téměř totožném případě, který Nejvyšší soud projednával tentýž den jako *Van Orden v. Perry*. Jednalo se o soudní spor *McCreary County v. American Civil Liberties Union*. Ze skutkového hlediska se jednalo rovněž o Desatero vystavené ve dvou soudech ve státě Kentucky. V tomto případě však ale rozhodl Nejvyšší soud většinou pěti soudcům ku čtyřem, že byl porušen

⁷⁷ *Van Orden v. Perry*, 545 U.S. 677 (2005).

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ *Ibidem*.

první dodatek. Na rozdíl od *Van Ordena* zde Nejvyšší soud z celkového kontextu nevysledoval žádný sekulární účel, v tomto ohledu Lemonův test zůstal nadále živým a užívaným kritériem pro rozhodování Nejvyššího soudu.⁸⁰

Modlitby ve státních školách

Prvním rozsudkem Nejvyššího soudu, který je významný pro otázku modliteb ve státních školách, je *Engel v. Vitale* z roku 1962. Skupina žalobců zde rozporovala ústavnost krátké školní modlitby, kterou vytvořila rada státu New Yorku v tomto znění:

„Všemohoucí Bože, vyznáváme svou závislost na Tobě a prosíme Tě, abys požehnal nám, našim rodičům, našim učitelům a naší zemi. Amen.“⁸¹

Tuto modlitbu se modlili žáci na začátku každého školního dne.

Nejvyšší soud rozhodl téměř jednomyslně. Většinou šesti soudců ku jednomu rozhodl, že předepsání tak intimního náboženského úkonu, jako je modlitba, porušuje zákaz ustanovování náboženství. Nejvyšší soud odmítl rovněž argumentaci státu New York, že text modlitby byl vytvořen jako nekonfesní.⁸²

Vzhledem k tomu, že zde byl iniciátorem školní modlitby přímo stát a modlitba byla pro žáky povinná, se jeví rozhodnutí Nejvyššího soudu jako pochopitelné. Na druhou stranu však *Engel* předznamenal následující ústavní vývoj v otázce školních modliteb a ovlivnil rozhodování Nejvyššího soudu v budoucích obdobných případech, kdy ovšem modlitba byla často spíše dobrovolným úkonem věřících žáků a její zákaz tak lze vnímat spíše jako nepřátelský krok proti svobodnému výkonu náboženství těchto žáků.

Touto myšlenkou se dostáváme k důležitému problému, že totiž obě náboženské klauzule prvního dodatku Ústavy USA není možné posuzovat odděleně a samostatně, protože spolu úzce souvisí a byly svými tvůrci zamýšleny aby společně soužily jednomu účelu. V mnoha případech ovšem přísné dodržování jedné z nich vede k otázkám o skutečném postoji ke klauzuli druhé.

Na tuto skutečnost upozornil soudce Stewart v obdobném případě jako byl *Engel v. Vitale*, jen o rok později, roku 1963. V rozsudku *Abington Township School District v.*

⁸⁰ *McCreary County v. ACLU of Kentucky*, 545 U.S. 844 (2005).

⁸¹ *Engel v. Vitale*, 370 U.S. 421 (1962).

⁸² BROUGHER, Cynthia. *Prayer and Religious Expression in Public Institutions: A Constitutional Analysis*. *Congressional Research Service*, 23. června 2014, s. 2.

Schempp se jednalo o školami organizované čtení Bible ve státních školách. Zde rovněž soudci rozhodli poměrem osmi ku jednomu hlasu restriktivně, v neprospěch čtení Bible.

Rozsudek *Abington* sám o sobě nepřináší žádnou novou nosnou myšlenku. Zajímavé je však odlišné stanovisko právě soudce Stewarta, který upozornil na problematický vztah mezi oběma náboženskými klauzulemi prvního dodatku. V mnoha případech totiž může dojít k tomu, že mechanická aplikace první klauzule, zákazu ustanovování náboženství, vede vlastně k porušování druhé klauzule, svobodného výkonu náboženské víry.

„Mýlíme se, v první řadě, pokud neuznáváme, že z hlediska historie a z hlediska imperativů naší svobodné společnosti musí vláda a náboženství spolu spolupracovat mnoha způsoby. Za druhé je pravda, že v mnoha případech zákaz ustanovování náboženství a svobodný výkon náboženství se vzájemně doplňují, existují ale oblasti, ve kterých striktní výklad zákazu ustanovování náboženství vede k neslučitelnému konfliktu se svobodou náboženství.“⁸³

Soudce Stewart tuto myšlenku ilustroval na příkladu vojenského kaplana. Někteří lidé by mohli být toho názoru, že zajištění vojenského kaplana pro jednotky vyslané do zahraničí porušuje zákaz ustanovování náboženství, zatímco jiní by se mohli domnívat, že právě nevyslání vojenského kaplana porušuje právo na svobodný výkon náboženství týchž vojenských jednotek.⁸⁴

V kontextu předmětného skutkového sporu čtení Bible na počátku školního dne tak nelze na druhou stranu pominout zájem a právo některých rodičů, aby jejich děti začínaly školní den čtením úryvku z Písma. Soudce Stewart uznává argument, že takoví rodiče mají beze sporu právo poslat své děti do církevních škol. Poukazuje však na dřívější rozhodnutí Nejvyššího soudu *Murdock v. Pennsylvania*, které konstatuje, že svoboda projevu, svoboda tisku a svoboda náboženství jsou dostupné všem, nikoli jen těm, kdo si mohou zaplatit vlastní přístup.⁸⁵

„Povolení výkonu tohoto práva pro ty, kdo o to mají zájem, je nezbytné, pokud mají být školy skutečně neutrální v otázce náboženství. A odmítnout povolit výkon náboženství je tudíž nutno chápat ne jako realizaci neutrality státu, ale

⁸³ *Abington School District v. Schempp*, 374 U.S. 203 (1963), odlišné stanovisko soudce Stewarta.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ *Ibidem*.

spíše jako ustanovení státního sekularismu, nebo minimálně jako vládní podporu víry těch, kteří se domnívají, že výkon náboženství má být prováděn pouze v soukromí.⁸⁶

Argumenty přednesené soudcem Stewartem však Nejvyšší soud, dle našeho názoru spíše ke škodě věci, do dalšího rozhodování v obdobných otázkách vůbec nepřevzal a nadále se držel své vytyčené linie. V soudním sporu *Wallace v. Jaffree* z roku 1985 rozporovali žalobci ze skutkového hlediska ústavnost zákona státu Alabama, který povoloval jednu minutu ticha na začátku vyučování ve státních školách za účelem „meditace nebo dobrovolné modlitby“. Nejvyšší soud rozhodl většinou šesti soudců ku třem, že zákon státu Alabama není v souladu s prvním dodatkem.⁸⁷

Argumentace Nejvyššího soudu zde opět sledovala test vytvořený rozhodnutím *Lemon*. V případě sporného zákona státu Alabama nebyl shledán žádný sekulární účel, naopak, zákon byl vyhodnocen jako pokus jak navrátit dobrovolnou modlitbu do škol, tedy rozporný s vládní neutralitou vůči otázkám náboženství.⁸⁸

Tato linie rozhodování byla dále potvrzena rozhodnutím *Lee et al. v. Weisman* roku 1992. V tomto případě se jednalo o dobrovolnou nekonfesní modlitbu, jež byla součástí ceremoniálu ukončení středoškolského studia na státních školách. Zde Nejvyšší soud shledával jako problematické zejména to, že ti z účastníků ceremoniálu, kteří by se modlitby účastnit nechtěli, by byli nuceni sál na chvíli opustit, což by působilo rušivým a pro ně rovněž nedůstojným dojmem. Z tohoto hlediska byla modlitba shledána za rozpornou s prvním dodatkem, protože nepřímou nutila nevěřící účastnit se tohoto náboženského úkonu.⁸⁹

Ač lze v případě rozhodnutí *Lee et al. v. Weisman* pochopit úvahu Nejvyššího soudu, je to o něco obtížnější v případě jeho pozdějšího rozhodnutí *Santa Fe Independent School District v. Jane Doe* z roku 2000. Zde Nejvyšší soud dospěl k závěru, že studenty iniciované a studenty vedené modlitby na počátku fotbalových zápasů rovněž představují rozpor se zákazem ustanovování náboženství. V tomto případě se však zřetelně projevuje úvaha soudce Stewarta, kterou vyjádřil ve svém odlišném stanovisku k rozhodnutí *Abington* a která je rozebrána na předchozích stránkách této práce. Domníváme se, že

⁸⁶ *Abington Township School District v. Schempp*, odlišné stanovisko soudce Stewarta, op. cit.

⁸⁷ *Wallace v. Jaffree*, 472 U.S. 38 (1985).

⁸⁸ BROUGHER Cynthia, *Prayer and Religious Expression*, 2014, op. cit. s. 3.

⁸⁹ *Lee v. Weisman*, 505 U.S. 577 (1992).

zákazem této studentské modlitby se Nejvyšší soud v rámci ochrany první náboženské klauzule prvního dodatku dostal do rozporu s druhou klauzulí, tedy garancí svobodného výkonu náboženství těchto studentů. V odlišném stanovisku soudci Rehnquist, Scalia a Thomas vytkli Nejvyššímu soudu, že se staví nepřátelsky vůči všem náboženským záležitostem ve veřejném životě.⁹⁰

Z výše uvedených rozhodnutí vyplývá, že přes síto ústavnosti ve vztahu k zákazu ustanovování náboženství neprojde dle posuzování Nejvyššího soudu mnoho. Zároveň je však možné si povšimnout, že Nejvyšší soud vyvinul zejména v průběhu 20. století nepřeberou řadu testů a hledisek, kterými na jednotlivé případy pohlížel a které velmi často už nebyly aplikovatelné na další spor. Je velmi pravděpodobně téměř nemožné nějaké obecně aplikovatelné kritérium vůbec vymyslet. V řadě případů nezbývá než užít, jak ostatně Nejvyšší soud sám připustil, soudcovské uvážení, nebo lidově řečeno – zdravý rozum.

3.2. Svobodný výkon náboženství

Cesta k zásadě závažného státního zájmu

Klauzule o svobodném výkonu náboženství tvoří druhou část ustanovení prvního dodatku Ústavy Spojených států garantující svobodu náboženství. Rovněž ve vztahu k této klauzuli prošel Nejvyšší soud Spojených států do dnešního dne značným vývojem v chápání toho, jaké jednání je ústavně přípustné.

Mezi historicky první otázky, které byly ve vztahu ke klauzuli o svobodném výkonu náboženství řešeny, patří společensky nonkonformní zvyklosti některých náboženských skupin. V roce 1879 se Nejvyšší soud zabýval případem *Reynolds v. United States*, kde byla ze skutkového hlediska sporná mormony praktikovaná polygamie.

George Reynolds, člen Církve Ježíše Krista Svatých posledních dnů, byl obviněn z polygamie, když se podruhé oženil za života své první manželky. Poté co se jeho případ dostal před Nejvyšší soud, se hájil argumentem, že zákony zakazující polygamii porušují jeho ústavní právo na svobodný výkon náboženství. Součástí mormonské víry té doby byla možnost, aby muž měl více žen a žena více mužů.⁹¹

⁹⁰ Santa Fe Independent School Dist. v. Doe, 530 U.S. 290 (2000).

⁹¹ ARIENS, Michael S. a DESTRO, Robert A., 2002, op. cit. s. 186.

Nejvyšší soud ovšem rozhodl jednomyslně a potvrdil jeho odsouzení k trestu odnětí svobody na dvě léta a peněžité pokutě ve výši 500 dolarů. Soud posuzoval argument, zda zákony zakazující polygamii porušují svobodný výkon náboženství občanů a rozhodl, že k tomuto závěru nelze dospět, protože požadavek monogamie je základním principem zděděným ještě z Velké Británie a pro Spojené státy se jedná o podmínku zcela klíčovou.⁹²

Nejvyšší soud použil argument *a minori ad maius*, když poukázal na skutečnost, že pokud by nyní z náboženských důvodů povolil polygamii, mohl by se příště jiný žalobce domáhat, že lidské oběti jsou rovněž součástí výkonu jeho náboženství. Případně pokud by se žena z náboženských důvodů rozhodla, že se upálí na hrobu svého manžela, bylo by porušením svobodného výkonu její víry pokud by se jí v tom vláda pokusila zabránit.⁹³ Jak uvedl Nejvyšší soud: „Umožnit něco takového by znamenalo nadřadit doktrínu vyznávané náboženské víry zákonům země a v důsledku umožnit každému občanu stát se sám sobě zákonem. Vláda by pak mohla existovat pouze v rámci těchto okolností.“⁹⁴

Nejvyšší soud si rovněž položil otázku, zda je možné posuzovat rozdílně osoby, které polygamii vykonávají z náboženských důvodů a osoby, s jejichž náboženskou vírou nemá polygamie společného nic. Z tohoto hlediska soud dospěl k závěru, že odlišné posuzování ani v tomto případě možné není, protože světské zákony se vztahují na všechny bez rozdílu.⁹⁵

Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů nicméně polygamii po čase zrušila, zejména v souvislosti s přijetím teritoria Utah jako státu do Unie. Ústavněprávní pozornost se proto přesunula na jiné nábožensky minoritní skupiny; ve dvacátém století se Nejvyšší soud ve značné míře věnoval sporným otázkám práv Svědků Jehovových.

Jedno z těchto rozhodnutí, *Cantwell v. Connecticut* z roku 1940, je významné zejména z toho hlediska, že jím došlo k dokončení již výše zmíněného procesu inkorporace Listiny práv, v tomto případě konkrétně klauzule o svobodném výkonu náboženství, rovněž na úroveň států. Ze skutkového hlediska se v případě *Cantwell*

⁹² Reynolds v. United States, 98 U.S. (8 Otto.) 145 (1878).

⁹³ Ibidem.

⁹⁴ Ibidem.

⁹⁵ Ibidem.

jednalo o svobodný výkon náboženství příslušníků náboženské společnosti Svědků Jehovových ve státě Connecticut.⁹⁶

Connecticut podmiňoval obcházení domů spojené s náboženskou agitací udělením povolení ze strany státu. Odpovědný orgán státu měl pro tyto účely vyhodnotit, zda se jedná o náboženskou agitaci či zda je prováděna například z charitativních důvodů. Pokud tento odpovědný orgán shledal, že jsou splněna zákonem předpokládaná kritéria, povolení vydal. Rodina Cantwellova, která obcházela čtvrt' s publikacemi a magnetofonovými nahrávkami, jejichž účelem bylo motivovat obyvatele převážně katolické čtvrti ke konverzi, se ovšem této činnosti věnovala, aniž by si ono potřebné povolení opatřila.⁹⁷

Nejvyšší soud v tomto případě podobně jako v rozhodnutí *Reynolds v. United States* dospěl k jednomyslnému závěru, spočívajícím v tom, že činnost rodiny Cantwellových je chráněna klauzulí o svobodném výkonu náboženství prvního dodatku. Nejvyšší soud rovněž konstatoval, že zákon státu Connecticut, tak jak byl na rodinu Cantwellových použit, je v rozporu rovněž se čtrnáctým dodatkem, protože členy rodiny nenáležitým způsobem zbavuje jejich práva na svobodný výkon náboženství.⁹⁸

Cestu k tomuto rozhodnutí otevřelo již dříve několik dalších rozhodnutí Nejvyššího soudu týkajících se Svědků Jehovových, zejména rozhodnutí ve věci *Lovell v. City of Griffin* z roku 1938, kde bylo rovněž potřeba posoudit značný proselytismus Svědků Jehovových, v tomto případě distribuci letáků, přičemž pro tuto činnost, jak Nejvyšší soud uzavřel, není nutné mít speciální povolení.⁹⁹

Za zmínku stojí rovněž dvě další rozhodnutí. V prvním, nazvaném *Minersville School District v. Gobitis* z roku 1940, Nejvyšší soud judikoval, že žáci státních škol z řad Svědků Jehovových jsou povinni společně s ostatními salutovat vlajce a skládat Slib věrnosti vlajce Spojených států.¹⁰⁰ Téměř vzápětí však, konkrétně roku 1943, toto své rozhodnutí soud zvrátil a v rozsudku *West Virginia State Board of Education v. Barnette* uzavřel, že studenti k těmto úkonům nemohou být nuceni.¹⁰¹

⁹⁶ *Cantwell v. Connecticut*, 310 U.S. 296 (1940).

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ *Lovell v. City of Griffin*, 303 U.S. 444 (1938).

¹⁰⁰ *Minersville School District v. Gobitis*, 310 U.S. 586 (1940).

¹⁰¹ *West Virginia State Board of Education v. Barnette*, 319 U.S. 624 (1943).

V roce 1963 se před Nejvyšší soud dostal případ *Sherbert v. Verner*. Adell Sherbertová byla členkou církve Adventistů sedmého dne, kteří slaví jako sváteční den sobotu. Poté, co její zaměstnavatel změnil rozvržení týdenní pracovní doby, by byla nucena chodit do práce v sobotu, což odmítla a byla proto ze zaměstnání propuštěna. Vzhledem k tomu, že měla potíže najít nové zaměstnání, kde by od ní nevyžadovali práci v sobotu, požádala o podporu v nezaměstnanosti, která jí však byla odepřena. Podle zákonů státu Jižní Karolína, kde Adell Shebertová žila, však nebylo možné získat podporu v nezaměstnanosti, pokud žadatel bezdůvodně odmítl vhodné zaměstnání.¹⁰²

Nejvyšší soud zde posuzoval, zda skutečnost, že paní Sherbertové byla z tohoto důvodu odepřena podpora v nezaměstnanosti, není v rozporu s jejím ústavním právem na svobodný výkon náboženství. Soud dospěl většinou sedmi soudců ku dvěma k závěru, že se toto skutečně stalo. Nejvyšší soud při posuzování tohoto případu vytvořil následující, tzv. test Sherbertové.¹⁰³

Prvním kritériem testu Sherbertové je položení si otázky, zda vláda nějak ztížila svobodný výkon náboženství jednotlivce, ať už proto, že ho přinutila určitý náboženský úkon nevykonat nebo mu skutečností, že se jedinec rozhodl tento náboženský úkon vykonat, odepřela nějakou formu prospěchu. V tomto případě paní Sherbertová jednoznačně tím, že vyznávala svou víru, byla zbavena možnosti čerpat podporu v nezaměstnanosti.¹⁰⁴

Tento test nicméně ve svém druhém kroku přiznává, že naplnění prvního kritéria nevede automaticky k protiústavnosti počínání vlády. Stále se může jednat o ústavně oprávněné ztížení výkonu náboženství, pokud je vláda schopna prokázat, že zde existuje závažný státní zájem¹⁰⁵ na takovémto omezujícím počínání a že neexistuje způsob, jakým by mohlo být záměru vlády dosaženo jinak a méně omezujícím způsobem.¹⁰⁶

V roce 1972 se Nejvyšší soud zabýval dalším případem, kde hrálo roli posouzení závažného státního zájmu jako v případě *Sherbert v. Verner*. Jednalo se zde o vzdělávání dětí z rodin křesťanské denominace amišů s názvem rozhodnutí *Wisconsin v. Yoder*.

¹⁰² *Sherbert v. Verner*, 374 U.S. 398 (1963).

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ *Ibidem*.

¹⁰⁵ V anglickém originále se užívá pojem „compelling interest“.

¹⁰⁶ *Sherbert v. Verner*, op. cit.

Skupina amíšských rodin byla potrestána pokutou udělenou státem Wisconsin za to, že po skončení osmé třídy přestala své děti z náboženských důvodů posílat do školy. Nejvyšší soud rozhodl, že amíšové jsou v právu a své děti po osmé třídě do školy posílat nemusí, pokud jim tak jejich náboženství velí, protože by to neúměrně zatížilo jejich svobodný výkon náboženství. Dva další roky navíc jejich dětí ve škole soud neshledal jako natolik podstatné, aby převážily zájem na dodržování náboženských práv jejich rodičů. Pouze soudce Douglas ve svém odlišném stanovisku poukazoval na skutečnost, že při posuzování tohoto případu nebyly brány nijak v potaz názory samotných dětí, jichž se rozhodnutí týkalo.¹⁰⁷

Z těchto nastíněných rozhodnutí je patrné, že Nejvyšší soud od samého počátku rozlišuje mezi svobodou náboženské víry a jejími vnějšími projevy. Soud byl v první fázi v otázce svobodného výkonu náboženství velmi vstřícný a jako nepřekročitelnou hranici považoval původně základní nezrušitelné principy státu, jak tomu bylo v rozhodnutí *Reynolds*. Můžeme si povšimnout, že postupem času, jak se judikatura množila, rozhodoval Nejvyšší soud zpravidla velmi příznivě ve vztahu k náboženství a jako posuzující kritérium vytvořil závažný státní zájem. Jak však bude patrné v následujících odstavcích, v devadesátých letech dvacátého století došlo k určitému judikaturnímu zlomu, když byla snížena ochrana svobody náboženství ve prospěch obecně závazných právních předpisů.

Příklon k restriktivnímu pojetí

Na počátku devadesátých let minulého století, v roce 1990, rozhodl Nejvyšší soud klíčový případ *Employment Division, Department of Human Resources of Oregon v. Smith*, ve kterém se změnila dřívější judikaturní linie vycházející vstříc svobodě vyznání, jež byla v případě *Sherbert v. Verner* zakotvena do podoby testu závažného státního zájmu.

V případě *Smith* se ze jednalo o dva muže, kteří byli propuštěni ze zaměstnání proto, že užívali peyotl, druh severoamerického kaktusu známého pro své halucinogenní účinky, a to pro účely zařitého náboženského ceremoniálu své domorodé církve. Když požádali o podporu v nezaměstnanosti, byli odmítnuti, protože byli z práce propuštěni pro přečin v souvislosti s užíváním této zakázané drogy.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Wisconsin v. Yoder, 406 U.S.205 (1972).

¹⁰⁸ Employment Division, Department of Human Resources of Oregon v. Smith, 494 U.S. 872 (1990).

Nejvyšší soud zvrátil rozhodnutí oregonských soudů, které vyhodnotily odmítnutí podpory v nezaměstnanosti z důvodu užívání peyotlu k náboženským účelům za porušení práva na svobodný výkon náboženství, a uzavřel, že náboženské vyznání jednotlivce neznámá, že se na něj vztahuje výjimka z všeobecně závazných a platných zákonů, které zakazují určité jednání, které se stát snaží regulovat. „Právo na svobodný výkon náboženství nezbavuje jednotlivce závazku dodržovat platné a neutrální zákony¹⁰⁹ se všeobecnou závazností z toho důvodu, že tyto zákony zakazují (nebo přikazují) jednání, které náboženství tohoto jednotlivce přikazuje (nebo zakazuje)“.¹¹⁰

Nejvyšší soud dále uvedl, že umožnění výjimek z každého zákona, který se může nějakým způsobem dotýkat nějakého náboženství, „by otevřelo možnosti ústavně požadovaných výjimek z občanských povinností z téměř kteréhokoli myslitelného důvodu.“ Nejvyšší soud spatřoval hlavní odlišnost od dřívějších podobných rozsudků zejména v tom, že oregonský zákon zakazuje užití peyotlu všem bez rozdílu, nelze tedy činit rozdíly mezi občany co do povinnosti jej dodržovat, a proto není třeba tento zákaz ospravedlňovat závažným státním zájmem. Z tohoto důvodu byl zákaz užívání peyotlu shledán v souladu s prvním dodatkem.¹¹¹

Do určité míry podobný případ následoval roku 1993 pod názvem *Church of the Lukumi Babalu Aye v. City of Hialeah*. Zde se jednalo o náboženské úkony církve Santeria, která užívala jako součást svých bohoslužeb zvířecí oběti. Když se obyvatelé města Hialeah na Floridě dozvěděli o tom, že příslušníci této církve si v jejich městě pronajali nemovitosti, kde mají v úmyslu vykonávat své náboženství, přijali urychleně právní předpis, zakazující zbytečné a kruté usmrcení zvířete z náboženských či rituálních důvodů, pokud rovněž účelem tohoto zabití zvířete není usmrcení pro účely konzumace.¹¹²

Nejvyšší soud dospěl k závěru, že tento právní předpis byl v rozporu s klauzulí o svobodném výkonu náboženství a z toho důvodu byl shledán neplatným. Právní předpis města Hialeah totiž nebyl na rozdíl od oregonského zákona v přecházejícím rozsudku neutrální ani všeobecně závazný. Z tohoto důvodu ho bylo nezbytné ospravedlnit závažným státním zájmem, což v tomto případě nebylo možné. Právní předpis města Hialeah byl přijat účelově, čistě z toho důvodu, aby příslušníkům církve Santeria byl

¹⁰⁹ V anglickém originále se užívá pojem „neutral law of general applicability“.

¹¹⁰ Employment Division, Department of Human Resources of Oregon v. Smith, op. cit.

¹¹¹ Ibidem.

¹¹² Church of the Lukumi Babalu Aye v. City of Hialeah, 508 U.S. 520 (1993).

znemožněn výkon jejich náboženství v tomto městě, což je snadno dovoditelné z textu právního předpisu, který se týkal vysloveně zvířecích obětí a rituálního a náboženského zabíjení. Nejednalo se tudíž o obecný právní předpis zakazující všem bez rozdílu týráni zvířat. Tohoto účelu, tedy ochrany veřejného pořádku a ochrany zvířat, by bylo možno dosáhnout i jiným předpisem, který by zasahoval do sféry svobodného výkonu náboženství podstatně méně. Dle závěru Nejvyššího soudu tedy nebyly splněny podmínky pro ospravedlnění právního předpisu z důvodu závažného zájmu.¹¹³

V roce 1997 řešil Nejvyšší soud další zajímavý případ z hlediska principu závažného státního zájmu, *City of Boerne v. Flores*, ve kterém se poprvé promítl důležitý zákon, který do dnešní doby značně ovlivňuje judikaturu v oblasti svobody náboženství, jak tato práce ukáže dále. Katolický arcibiskup ze San Antonia v Texasu požádal o možnost rozšíření kostela ve městě Boerne kvůli nedostatku prostoru pro všechny věřící. Povolení mu však nebylo uděleno z toho důvodu, že se jedná o stavbu, která je součástí celkového architektonického rázu historické čtvrti města a přestavba by byla proto nevhodná.¹¹⁴

Arcibiskup Flores se domáhal přestavby kostela na základě zákona o obnově náboženské svobody, který byl přijat Kongresem USA roku 1993, v určité reakci na restriktivní rozhodnutí Nejvyššího soudu v případě *Smith*, za účelem posílení podpory náboženských práv vyplývajících z prvního dodatku. Arcibiskup Flores argumentoval, že stát nemá žádný závažný zájem na tom, aby bránil věřícím zvětšit budovu kostela v situaci, kdy jejich počet přesáhl kapacitu chrámu.¹¹⁵

Nejvyšší soud dospěl k závěru, že aplikace zákona o obnovení náboženské svobody byla v tomto případě neústavní. Zákon byl přijat krátce po rozhodnutí *Employment Division, Department of Human Resources v. Smith* z důvodu vzrůstajících obav, že práva náboženských skupin budou do budoucna potlačována.¹¹⁶ Podle Nejvyššího soudu zákon zachází příliš daleko v tom, že určuje státům nejen hodnotu, kterou mají chránit – tedy svobodný výkon náboženství, což je dovoleno – ale i způsob

¹¹³ Church of the Lukumi Bablu Ave v. City of Hialeah, op. cit.

¹¹⁴ City of Boerne v. Flores, 521 U.S. 507 (1997).

¹¹⁵ Ibidem.

¹¹⁶ LINDER, Doug. Free Exercise of Religion. The Issue: When may the government enforce a law that burdens an individual's ability to exercise his or her religious beliefs? *Exploring Constitutional Conflicts*, <http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/conlaw/freeexercise.htm> [ověřeno k 22. listopadu 2016].

jakým mají tohoto cíle dosáhnout, což už překračuje pravomoc Kongresu Spojených států.¹¹⁷

Na základě výše uvedených rozhodnutí je patrné, že přístup Nejvyššího soudu Spojených států k oběma náboženským klauzulím prvního dodatku je značně nejednotný. Obecně je možné říci, že linie rozhodování o klauzuli o svobodném výkonu náboženství je o něco konzistentnější. Můžeme si povšimnout, že první významné rozhodnutí Nejvyššího soudu o této otázce, *Reynolds v. United States*, pojalo svobodný výkon náboženství výrazně úžeji než pozdější rozhodnutí, zejména *Sherbert v. Verner*, *Wisconsin v. Yoder* a další rozsudky týkající výkonu náboženství svědků Jehovových. K tomuto původnímu užšímu pojetí se pak Nejvyšší soud postupně vrátil, zejména v rozhodnutí *Employment Division, Department of Human Resources v. Smith*.¹¹⁸

3.3. Svoboda náboženství v armádě

Postavení vojenských kaplanů

Náboženská svoboda je jako ústavní právo garantována všem občanům Spojených států. Zajištění jejího náležitého výkonu je ovšem složitější pro členy ozbrojených sil. Ze samotného účelu, ke kterému jsou ozbrojené síly zřízeny, vyplývá, že jejich členové musí potlačit svou individualitu ve prospěch jednotnosti, disciplíny a poslušnosti nadřízeným. Vykonávat svobodně svou víru je tak pro jedince v armádě¹¹⁹ mnohem obtížnější než v běžném civilním životě, obzvláště je-li voják příslušníkem méně obvyklého náboženství.

V armádě, kde jsou jednotliví vojáci ve všech složkách svého života odkázáni na služby zajištěné státem, se více než v jiných oblastech projevuje určitý konflikt obou náboženských klauzulí. V této práci je již na předešlých stránkách zmíněn výrok soudce Stewarta pocházející z jeho odlišného stanoviska v soudním případě *Abington Township School District v. Schempp*. Připomeňme, že soudce Stewart upozornil, že zajištění vojenského kaplana pro jednotky vyslané do zámoří může být jedněmi vykládáno jako porušení zákazu zavádět náboženství, zatímco právě nezajištění vojenského kaplana

¹¹⁷ *City of Boerne v. Flores*, op. cit.

¹¹⁸ LINDER, Doug. Free Exercise of Religion. The Issue: When may the government enforce a law that burdens an individual's ability to exercise his or her religious beliefs, op. cit.

¹¹⁹ Pojem armáda v této práci používáme v jeho širším významu, jako synonymum pojmu ozbrojené síly. Nejedná se tedy pouze o Armádu v pravém slova smyslu, která tvoří vedle Letectva, Námořnictva, Námořní pěchoty a Pobřežní stráže Spojených států pouze jednu z těchto pěti složek ozbrojených sil.

mohou druzí vnímat jako upření vojákům jejich práva na svobodný výkon náboženské víry.

Postavení vojenských kaplanů je zcela z toho důvodu, že náklady na jejich činnost jsou hrazeny vládou USA za účelem zajištění náboženské služby členům ozbrojených sil Spojených států. V roce 2015 sloužilo ve všech složkách armády Spojených států celkem 1586 kaplanů, z toho 65 žen.¹²⁰ Vojenští kaplani slouží v americké armádě od samého počátku existence USA, jsou tedy tradiční službou poskytovanou vojákům a možná i z toho důvodu se do dnešních dnů projednával pouze jeden případ zpochybňující ústavnost existence vojenských kaplanů vzhledem k první náboženské klauzuli.¹²¹

V roce 1985 rozhodl Druhý odvolací okrsek federálního soudu Spojených států soudní případ *Katcoff v. Marsh*, který zpochybňoval samu existenci vojenských kaplanů z důvodu porušení zákazu ustanovování náboženství. Soud však tuto tezi nepotvrdil.¹²²

Žalobci případu *Katcoff* byli studenti práv na Harvardově univerzitě bez jakékoli zkušenosti se službou v armádě. Jejich žaloba tak byla odůvodněna čistě akademicky, na což soud ve svém odůvodnění rovněž poukázal: „[...] Tato otázka je spíše tématem pro cvičné soudní řízení než skutečným případem či kontroverzí, na kterou by měl federální soud vydávat energii.“¹²³

Soud při posuzování případu *Katcoff* používal analogii s potvrzenou ústavností kaplanů, kteří modlitbou zahajují zasedání zákonodárných sborů. Dále tento problém zkoumal optikou řady dalších ústavních testů. Žalobci zejména poukázali na fakt, že existence vojenských kaplanů porušuje všechny složky Lemonova testu ve vztahu k zákazu ustanovování náboženství. Soud ovšem uvedl, že tento test není pro posuzování daného případu vhodný. Je sice pravdou, že vojenští kaplani by neprošli testem ústavnosti, pokud by byli posuzováni pouze z hlediska sekulárního významu jejich

¹²⁰ HUDSON, Yvonne. *Female Chaplains in U.S. Army Chaplains Corps*. Dacowits Panel 2016, Office of the Chief of Chaplains.

<http://dacowits.defense.gov/Portals/48/Documents/Reports/2016/Documents/USA%20RFI%205.pdf> [ověřeno k 1. prosinci 2016].

¹²¹ MASON, R. Chuck a BROUGHER, Cynthia. 2010, op. cit. s. 12.

¹²² Ibidem, s. 3.

¹²³ *Katcoff v. Marsh*, 582 F. Supp. 463 (E.D.N.Y. 1984).

existence. První dodatek však obsahuje i druhou náboženskou klauzuli, na kterou se v tomto ohledu nesmí zapomínat.¹²⁴

Soud dle našeho názoru velmi vhodně upozornil na skutečnost, že vojáci jsou vytrženi ze svého přirozeného prostředí, často do velmi vzdálených a nehostinných částí světa, a proto jsou ve všech ohledech odkázáni na služby, které jim poskytne stát.

„Na základě své ústavní pravomoci povolávat a podporovat armádu má Kongres moc ‚přijímat k tomuto účelu všechny nezbytné a vhodné zákony‘. [...] Za účelem realizace své pravomoci zřídil Kongres kaplany, aby umožnil všem vojákům vyznávat svou víru jakýmkoli způsobem si zvolí, pokud si tuto možnost vůbec zvolí. Vzhledem k povinnostem a závazkům spočívajícím na těch, kdo slouží v armádě, je to to nejmenší, co může Kongres z ústavního hlediska učinit.“¹²⁵

Ztotožňujeme se v tomto případě s názorem soudu, že existence vojenských kaplanů nezbytným způsobem zajišťuje členům ozbrojených sil právo vykonávat své náboženství.

Institut vojenských kaplanů je zakotven v 10 U.S. Code, § 3073. Toto ustanovení pouze holou větou konstatuje, že v armádě slouží vojenští kaplani, neobsahuje žádné další upřesnění, za jakých podmínek a jakým způsobem mají kaplani vykonávat svou službu.

Konkrétnější úpravu nalezneme v několika pokynech vydaných Ministerstvem obrany Spojených států. Pokyn číslo 1304.19 ze dne 11. června 2004 v článku 4 uvádí, že úkolem kaplanů je zajištění výkonu ústavního práva na svobodný výkon náboženství v prostředí armády. Dále tento článek poukazuje na specifikum, se kterým se duchovní v civilní sféře v té míře nesetkávají. Služba vojenského kaplana:

„Má sloužit nábožensky různorodé populaci. Vojenští velitelé v rámci ozbrojených sil musí zajišťovat všestrannou náboženskou podporu všem povoláním jednotlivcům v rámci jejich oblasti odpovědnosti. Náboženské organizace, které se rozhodnou účastnit služby vojenských kaplanů, tento příkaz uznávají a vyjadřují za své profesionály náboženské služby

¹²⁴ MASON, R. Chuck a BROUGHER, Cynthia. 2010, op. cit. s. 12.

¹²⁵ Katcoff v. Marsh, op. cit.

(RMPs)¹²⁶ ochotu vykonávat jejich odborné povinnosti kaplanů ve spolupráci s RMPsS jiných náboženských tradic.¹²⁷

Přestože však existence vojenských kaplanů jako taková je považována za ústavní, objevují se čas od času námitky vůči některým konkrétním aspektům jejího fungování. Během úřadování prezidenta Obamy se objevila řada nových sporných témat, která se dosud vyvíjejí a jejichž řešení je otázkou budoucích let. Velkou měrou souvisejí tyto sporné otázky se svazky osob stejného pohlaví.

V roce 2011 prezident Obama zrušil právní předpis, který do té doby zakazoval osobám, které se otevřeně přiznaly ke své homosexuální orientaci, sloužit v ozbrojených silách. Odvolání zákazu, známého pod názvem „Don't Ask, Don't Tell“, však postavilo vojenské kaplany do nelehké pozice. Na jednu stranu je jejich povinností soužit vojákům, na druhé straně musí dodržovat věrouku církve, ke které přísluší.

V reakci na tuto nově vzniklou situaci přijal Kongres vhodnou změnu právní úpravy. Ustanovení § 533, písm. b) zákona s názvem National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2013 stanoví:

„Žádný člen ozbrojených sil nemůže:

- (1) požadovat, aby kaplan vykonal jakýkoli obřad, rituál či ceremoniál, který je v rozporu se svědomím, morálními zásadami nebo náboženskou vírou kaplana; nebo
- (2) diskriminovat kaplana či přijmout jakékoli vůči němu nepříznivé personální opatření, včetně zabránění jeho povýšení, vzdělávání, výcviku či přidělení vojenského úkolu, z důvodu kaplanova odmítnutí vyhovět požadavkům dle odstavce 1.¹²⁸

Zmíněný odstavec 1 paragrafu 533, písm. b) požaduje, aby ozbrojené síly v maximální možné míře vycházely vstříc požadavkům svědomí, morálních zásad a

¹²⁶ Zkratka RMPs v anglickém originále odkazuje na Religious Ministry Professionals. Tento pojem můžeme přeložit do češtiny jako profesionálové náboženské služby.

¹²⁷ Department of Defense Directive, No. 1304.19. Appointment of Chaplains for the Military Departments. 11. června 2004, čl. 4.2.

¹²⁸ National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2013, § 533(b).

http://www.dtic.mil/congressional_budget/pdfs/FY2013_pdfs/AUTH_CRPT-112hrpt705.pdf [ověřeno k 1. prosinci 2016].

náboženské víry svých členů a aby tato víra nebyla důvodem negativních opatření vůči dotyčnému členu ozbrojených sil.¹²⁹

Tuto právní úpravu lze považovat za vhodnou reakci na nově vzniklou situaci. Vojeňští kaplani tak mohou například odmítnout bohoslužbu u příležitosti uzavření registrovaného partnerství členů armády, aniž by tím porušovali svou povinnost sloužit potřebám vojáků a jejich rodin. Domníváme se, že význam této právní úpravy ještě podtrhlo loňské rozhodnutí Nejvyššího soudu umožňujícího uzavírat sňatky osobám stejného pohlaví.

Zajištění svobodného výkonu náboženství

Můžeme říci, že kromě svobodného výkonu náboženství ve školách, kde, jak jsme si všimli na předchozích stránkách, je tato otázka vnímána společností velmi citlivě a Nejvyšší soud spíše upřednostňuje dodržení klauzule o zákazu zavádět náboženství na úkor svobodného výkonu náboženství, je armáda další velmi specifickou oblastí, kde Nejvyšší soud obtížně hledá vhodnou hranici pro umožnění výkonu náboženství.¹³⁰

Ministerstvo obrany USA vydalo několik pokynů stanovujících, jak k otázkám náboženství v ozbrojených silách přistupovat. Základním dokumentem je zde pokyn číslo 1300.17 ze dne 10. února 2009 upravující podmínky umožnění výkonu náboženství během vojenské služby.¹³¹

V článku 4 odstavci b. je vyjádřena tato zásada:

„[...] Všechny vojenské útvary vyjdou vstříc individuálnímu výkonu upřímné víry (svědomí, morálních zásad nebo náboženského přesvědčení) všech svých příslušníků v souladu se zásadami a postupy dle tohoto pokynu. [...]“¹³²

Článek 1 přílohy pokynu 1300.17 obsahuje další pokyny, které mají vojenským představitelům usnadnit řešení obtížných otázek týkajících se vyhovění požadavkům na výkon náboženské víry. Můžeme shrnout, že kromě individuálního posouzení případu, které je klíčové, se jedná zejména o uvážení, nakolik lze náboženský požadavek jednotlivého příslušníka ozbrojených sil považovat za důležitý, do jaké míry může

¹²⁹ National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2013, § 533(a), (1), op. cit.

¹³⁰ MASON, R. Chuck a BROUGHER, Cynthia. Military Personnel and Freedom of Religious Expression: Selected Legal Issues. *Congressional Research Service*, 8. dubna 2010, s. 4.

¹³¹ Department of Defense Instruction No. 1300.17. Accommodation of Religious Practices Within the Military Services. 10. února 2009.

¹³² Instruction No. 1300.17, čl. 4, odst. b, op. cit.

případně ohrozit splnění mise a zda neexistuje alternativní způsob, jak vyjít jeho požadavku vstříc, aniž by došlo k porušení armádních pravidel.¹³³

Obvyklým požadavkem ze strany věřících příslušníků ozbrojených sborů jsou zejména odchylky od předepsaného způsobu armádního odívání a úpravy zevnějšku, jako je délka vlasů, vousů, případně šperky, tetování nebo jiné ozdoby těla, které mohou být nezbytnými požadavky na řádný výkon různých náboženství. Případy, kdy se věřící příslušníci ozbrojených sil domáhali umožnění nosit části oblečení související s náboženstvím, či je nosit za okolností, na které vojenské řády nepamatují, se dostaly již před Nejvyšší soud.

V roce 1986 se kapitán Letectva Spojených států a vyznáním ortodoxní žid S. Simcha Goldman domáhal výjimky ze zákazu nosit pokrývku hlavy v místnosti. Kapitán Goldman argumentoval, že tímto vojenským nařízením bylo porušeno jeho právo na svobodný výkon náboženství, tedy právo nosit jarmulku, která je sice viditelná, ale nenápadná. Kapitán Goldman byl toho názoru, že zákaz nosit jarmulku musí projít testem Sherbertové, jinými slovy, musí být prokázán závažný státní zájem na tom, aby zákaz nošení jarmulky k uniformě v místnosti byl ospravedlnitelný.¹³⁴

Nejvyšší soud případ rozhodl dosti těsnou většinou pěti soudců ku čtyřem v neprospěch nároku kapitána Goldmana. Jako stěžejní argument soud uvedl, že v případě armády nelze první dodatek, a tedy ani svobodný výkon náboženství, uplatňovat stejně jako je tomu v případě civilistů:

„První dodatek nevyžaduje, aby armáda vycházela vstříc takovému jednání pokud je toho názoru, že by se tím odchýlila od jednotnosti vyžadované předpisy týkajícími se odívání. Letectvo stanovilo nezbytnou hranici mezi náboženskými oděvy, které jsou a nejsou viditelné a dle našeho názoru tyto sporné části předpisů rozumně a nestranně upravují pravidla odívání v zájmu armádou požadované jednotnosti.“¹³⁵

Z tohoto důvodu nebylo možné použít kapitánem Goldmanem navrhovaný test Sherbertové, jinými slovy proto, že v armádě platí jiná pravidla než v občanské společnosti. V zájmu armády je podporovat instinktivní poslušnost, jednotu, dodržování příkazů a vojenského ducha.

¹³³ Instruction No. 1300.17, enclosure, čl. 1, op. cit.

¹³⁴ Goldman v. Weinberger, 475 U.S. 503 (1986).

¹³⁵ Ibidem.

Ortodoxní židé si tradičně zakrývají hlavu na výraz úcty a pokory před všudypřítomným Bohem. Jedná se o náboženskou povinnost a v extrémním případě by zabránění v jejím výkonu mohlo vést k tomu, že se vhodní a kvalifikovaní lidé rozhodnou raději nevstoupit do armády, aby nebyli nuceni porušovat svou povinnost nosit jarmulku. Domníváme se tedy, že Nejvyšší soud v případě *Goldman v. Weinberger* nerozhodl přiměřeně. Jarmulka, jak sám kapitán Goldman uvedl, je velmi nenápadná součást oděvu. Nelze předpokládat, že by jejím nošením došlo k jakémukoli narušení armádní jednotnosti.

Pouhý rok po rozhodnutí soudního případu *Goldman v. Weinberger* došlo k jistému zmírnění přísných zásad armádního odívání, které se v rozhodnutí *Goldman* projeví. Členové ozbrojených sborů nyní mohou zároveň s uniformou nosit náboženský oděv, kromě případů, kdy by tento oděv narušoval výkon vojenských povinností nebo pokud by tento oděv nebyl úhledný a konzervativní.¹³⁶ Toto pravidlo je dále rozvedeno v pokynu číslo 1300.17 v článku 5 přílohy:

„Mezi faktory užívané k posouzení, zda nějaká část náboženského oděvu narušuje výkon vojenských povinností, patří, mimo jiné, zda tato část oděvu:

- a. narušuje či nenarušuje bezpečné a účinné fungování zbraní, vojenského vybavení a strojů;
- b. představuje či nepředstavuje zdravotní či bezpečnostní riziko pro člena ozbrojených sil, jenž tuto část oděvu nosí a/nebo pro ostatní;
- c. brání či nebrání nošení či řádnému fungování speciálního nebo ochranného oděvu nebo vybavení (například helem, neprůstřelných vest, maskovacích uniforem, ochranných masek, neoprenů, jakož i záchranného vybavení pro případ nehod);
- d. jakýmkoli jiným způsobem brání či nebrání úspěšnému splnění vojenské mise.¹³⁷

¹³⁶ Instruction No. 1300.17, enclosure, čl. 5, op. cit.

¹³⁷ Ibidem.

4. Právní postavení náboženských společenství a právnických osob od nich odvozených – výjimky z obecně závazných právních předpisů

4.1. Hlava VII zákona o občanských právech

Cílem prvního dodatku je mimo jiné zabránit tomu, aby se stát vměšoval do vnitřních záležitostí náboženských společenství, jakož i do záležitostí jejich věrouky. V roce 1872 Nejvyšší soud rozhodnutím *Watson v. Jones* ústavně uznal, že církevní instituce mají právo spravovat svoje vnitřní záležitosti samostatně a nezávisle bez zásahů ze strany světské moci.¹³⁸ Nezávislost církevních a světských záležitostí souvisí i s tím, že stát vědomě odmítá přebírat roli arbitra v otázce pravdivosti či nepravdivosti církevního učení.

V rozsudku *United States v. Ballard* Nejvyšší soud uvedl, že první dodatek garantuje svobodu věřit, i když tento předmět víry nemůže být nijak dokázán. Soudy Spojených států nejsou oprávněny posuzovat pravdivost různých druhů náboženské víry a z tohoto hlediska jsou ve Spojených státech všechna vyznání nutně postavena na stejnou úroveň ve vztahu ke státu: „První dodatek si nevybírám žádnou skupinu nebo typ náboženství k přednostnímu zacházení. Staví všechny na stejnou úroveň.“¹³⁹

Nejvyšší soud se ovšem čas od času potýká rovněž s otázkou, zda to či ono přesvědčení splňuje znaky náboženské víry a zda je tudíž možné podřadit je pod řadu výjimek, které právní řád Spojených států nabízí náboženským společenstvím.

O některých z nich bude pojednáno blíže v následujících odstavcích. K tomuto účelu Nejvyšší soud vytvořil test, obsažený například v rozsudku *United States v. Seeger*. Dle Nejvyššího soudu se jedná o upřímné a smysluplné přesvědčení člověka, které konstantně naplňuje jeho život.¹⁴⁰

Náboženská společenství, jakož i právnické osoby od nich odvozené se ve Spojených státech těší řadě legislativních výhod, které vyplývají z jejich zvláštní povahy a reflektují tak jejich specifické potřeby a zaměření. Jako příklad můžeme uvést zákon o občanských právech z roku 1964, který ve své Hlavě VII zakazuje diskriminaci

¹³⁸ BROUGHER Cynthia. Free Exercise of Religion by Secular Organizations and Their Owners: Implications for the Affordable Care Act (ACA). *Congressional Research Service*, 21. března 2014, s. 3.

¹³⁹ *United States v. Ballard*, 322 U.S. 78 (1944).

¹⁴⁰ BROUGHER Cynthia, 2014, op. cit. s. 3.

v zaměstnávání na základě rasy, barvy pleti, náboženství, pohlaví nebo národního původu.¹⁴¹ Zákon podává pro své potřeby vlastní definici náboženství. Chápe je jako všechny aspekty náboženských rituálů a praxe, stejně jako náboženské přesvědčení samo.¹⁴² Je zřejmé, že vystihnout náboženství je velmi obtížné, a dostupné definice jsou proto velmi neurčité.

Smyslem tohoto ustanovení zákona o občanských právech je zabránit diskriminačnímu jednání zaměstnavatelů vůči svým zaměstnancům z důvodu jejich náboženské víry. Zákon zároveň vyžaduje, aby zaměstnavatelé vytvářeli příznivé prostředí pro výkon náboženské víry svých zaměstnanců.¹⁴³

V situaci, kdy je zaměstnavatelem náboženské společnosti či právnická osoba od něj odvozená, může být obtížné dodržet zákonem stanovený zákaz diskriminace zaměstnanců z důvodu jejich náboženské víry, vzhledem k účelu, pro nějž toto náboženské společenství či právnická osoba od něj odvozená zaměstnance přijímá. Je například obtížné představitelné, aby učitelem katolického náboženství na katolické církevní škole byla osoba židovského či muslimského vyznání, případně osoba zcela bez vyznání.

Z tohoto důvodu obsahuje zákon o občanských právech v Hlavě VII, § 702 výjimku, která umožňuje náboženským společenstvím a právnickým osobám z nich odvozeným zohlednit náboženství při výběru svých zaměstnanců. Mezi tyto zvýhodněné právnické osoby patří náboženské obchodní korporace, asociace, vzdělávací instituce a spolky, které jsou oprávněny zaměstnávat dle svého uvážení pouze osoby určitého konkrétního vyznání, a to pokud jsou tyto právnické osoby vlastněny, podporovány, řízeny či vedeny určitou církví, náboženskou společností či církevní právnickou osobou a účelem této právnické osoby je šíření určité konkrétní náboženské víry.¹⁴⁴

Hlava VII zákona o občanských právech je často vnímána jako určitý model pro specifické výjimky náboženských společenství a právnických osob z nich odvozených, přestože nespecifikuje zcela přesně, na které organizace se tato výjimka vztahuje a soudy na tuto otázku dosud nedaly zcela jasnou odpověď. Chceme-li shrnout, soudy doposud

¹⁴¹ Civil Rights Act of 1964, Title VII – Equal Employment Opportunity, Section 702, <http://legcounsel.house.gov/Comps/Civil%20Rights%20Act%20of%201964.pdf> [ověřeno k 22. listopadu 2016].

¹⁴² Ibidem.

¹⁴³ Ibidem.

¹⁴⁴ BROUGHER Cynthia, 2014, op. cit. s. 4 – 5.

vzaly v úvahu především následující kritéria: účel, pro který byla organizace vytvořena, vlastnickou strukturu organizace a zdroje jejího financování, požadavky kladené na její členy a zaměstnance a náboženskou povahu výrobků či služeb, které organizace vyrábí či poskytuje.¹⁴⁵ Tato kritéria posloužila jako základní vodítko rovněž ve sporu soukromých obchodních korporací řídicích se křesťanstvím ve vztahu k některým bodům Obamovy zdravotnické reformy z roku 2010.

4.2. Výjimky z poskytovaných zdravotních plánů – rozsudek *Hobby Lobby*

V posledních letech ve Spojených státech dochází k zajímavému posunu, kdy Nejvyšší soud přiznává práva vyplývající z prvního dodatku rovněž právnickým osobám. Nejedná se pouze o svobodu náboženství, ale i o další svobody zakotvené v tomto dodatku, mezi něž patří i svoboda projevu.

V roce 2010 Nejvyšší soud navázal na svůj dřívější rozsudek *Buckley v. Valeo* z roku 1976, kde se poprvé objevila myšlenka svobody projevu právnických osob, když rozhodl známý spor *Citizens United v. Federal Election Commission* tak, že právnickým osobám přiznal právo na svobodu projevu chráněné prvním dodatkem a dovedil, že vydávání peněz na podporu volebních kampaní je formou projevu. Nejvyšší soud zde odmítl argument, že by práva na svobodný politický projev obchodních korporací a dalších organizací měla být posuzována odlišně než svoboda projevu fyzických osob, jen proto, že se nejedná o přirozené, fyzické osoby.¹⁴⁶

Myšlenková linie Nejvyššího soudu z rozsudku *Citizens United* ovlivnila další rozhodování a podobný judikatorní vývoj je tak možné pozorovat rovněž ve vztahu ke svobodě náboženské víry. Průlomovým rozsudkem je zde *Burwell v. Hobby Lobby Stores, Inc.* z roku 2014. V tomto případě se dostal ke slovu již výše zmíněný zákon o obnovení náboženské svobody, jehož aplikaci Nejvyšší soud odmítl jako neústavní v rozhodnutí *City of Boerne v. Flores*.

K zákonu o obnově náboženské svobody uvádí konfesionalista Jakub Kříž následující:

¹⁴⁵ BROUGHER Cynthia, 2014, op. cit. s. 5.

¹⁴⁶ *Citizens United v. Federal Election Commission*, 558 U.S. 310 (2010).

„RFRA¹⁴⁷ stanoví, že veřejná moc nesmí podstatně omezit výkon náboženství osoby [...] a to ani v případě, kdy zásah vyplývá z obecně aplikovatelného pravidla. Jestliže určité obecně aplikovatelné pravidlo podstatně zasahuje do výkonu náboženství určité osoby, RFRA poskytuje této osobě právo na výjimku. Právo uplatnit výjimku jí nepřísluší pouze za podmínky, že vláda prokáže, že zásah do náboženské svobody osoby (i) je v souladu s prosazením naléhavého veřejného zájmu a (ii) současně se jedná o nejméně omezující prostředek k dosažení tohoto veřejného zájmu.“¹⁴⁸

V roce 2010 prosadila vláda prezidenta Obamy zákon s názvem Patient Protection and Affordable Care Act, známý spíše pod kratším označením Obamacare. Přijetím tohoto zákona prezident Obama naplnil svůj předvolební slib, že zajistí zdravotní pojištění Američanům, kteří ho ještě do té doby neměli. Tento zákon mimo jiné ukládá zaměstnavatelům, u kterých pracuje alespoň padesát zaměstnanců na plný úvazek, aby jim poskytli skupinový plán zaměstnaneckého zdravotního pojištění, pokrývající určitý minimální rozsah péče. V případě žen spadá do tohoto zdravotního plánu rovněž určitá preventivní péče, do níž jsou zahrnuty rovněž antikoncepční metody, z nichž některé mohou působit potenciálně abortivně.¹⁴⁹

Vzhledem k tomu, že abortivní antikoncepce je problematická z morálního hlediska, byla z této zákonné povinnosti vyplývající z Obamacare vyňata náboženská společenství v postavení zaměstnavatelů, jakož i náboženské neziskové právnické osoby.¹⁵⁰ Kdo z tohoto zákona samozřejmě výjimku nedostal, byly právnické osoby, založené za účelem dosazování zisku – obchodní korporace.

K nejasnosti pojetí, jak přesně charakterizovat církevní či náboženskou organizaci, se v posledních letech přidal další problém: jak vyřešit situaci, kdy se k uplatnění náboženské výjimky hlásí soukromá obchodní korporace, založená za účelem dosahování zisku. Má i tato právnická osoba právo domáhat se náboženských práv? V rámci implementace antikoncepčního plánu Obamacare byly zahájeny desítky sporů, ve kterých se soukromé obchodní korporace domáhaly téže výjimky z Obamacare, která svědčí církevním zaměstnavatelům a církevním neziskovým organizacím. Nejvyšší soud

¹⁴⁷ Zkratku RFRA používá Jakub Kříž v odkazu na zákon o obnově náboženské svobody, v anglickém originále Religious Freedom Restoration Act.

¹⁴⁸ KŘÍŽ Jakub. Nejen korporační struny rozsudku Hobby Lobby. *Obchodněprávní revue*, 2016, č. 1, s. 11.

¹⁴⁹ Ibidem.

¹⁵⁰ Ibidem.

Spojených států se nakonec ujal posouzení případu dvou takovýchto obchodních korporací, konkrétně Hobby Lobby Stores, Inc. a Conestoga Wood Specialities, které zažalovaly Ministerstvo zdravotnictví USA. Obě tyto společnosti jsou rodinné firmy, které nabízejí zcela sekulární zboží a služby, avšak řídí se křesťanskými zásadami.¹⁵¹

Nejvyšší soud při posuzování případu *Hobby Lobby* řešil zejména následující otázky: mohou se sekulární obchodní korporace domáhat práv vyplývajících z prvního dodatku či zákona o obnově náboženské svobody? Není skutečnost, že se jedná o ziskové společnosti, překážkou pro dosažení ochrany legislativní výjimkou? Přečází náboženská práva vlastníků na obchodní korporaci samotnou? Mohou se tito vlastníci domáhat právní ochrany odděleně od samotné obchodní korporace?¹⁵²

Dosavadní precedens nebyl ke společnostem Hobby Lobby a Conestoga příliš příznivý. Roku 1988 rozhodl Devátý odvolací okres federálního soudu Spojených států v rozsudku *Equal Employment Opportunity Commission v. Townley Engineering & Manufacturing Co.*, že soukromé obchodní korporace, přestože jsou vedeny v souladu s křesťanskou vírou, nemohou získat na výjimku z Hlavy VII zákona o občanských právech. Soud rozhodl, že se této výjimky mohou dovolávat pouze organizace, jejichž účel a povaha jsou primárně náboženské. Skutečnost, že se jedná o obchodní korporace, založené za účelem dosahování zisku, beze spojení s církevními strukturami však tento účel a povahu vylučuje. Soud nicméně uznal, že práva vyplývající z prvního dodatku, která svědčí majitelům obchodní korporace, nejsou Hlavou VII nijak dotčena a tito zaměstnavatelé mohou vést svou společnost dle vlastního uvážení a přijímat různá obchodní rozhodnutí, kde však musí existovat prostor pro zaměstnance, kteří mají závažné náboženské námitky vůči těmto rozhodnutím.¹⁵³

Zákon o obnově náboženské svobody mluví o právu osoby na svobodný výkon náboženství, aniž by definoval, koho lze pro účely tohoto zákona jako osobu chápat. Ministerstvo zdravotnictví argumentovalo, že zaměření na dosažení zisku, které je pro obchodní korporace charakteristické, brání tomu, aby je bylo možno považovat za osoby dle zákona o obnově náboženské svobody.¹⁵⁴

¹⁵¹ BROUGHER Cynthia, 2014, op. cit. s. 8.

¹⁵² Ibidem.

¹⁵³ *Equal Employment Opportunity Commission v. Townley Engineering & Manufacturing Co.*, 859 F.2d 610 (9th Cir. 1988).

¹⁵⁴ BROWN, Cynthia. Free Exercise of Religion by Closely Held Corporations: Implications of *Burwell v. Hobby Lobby Stores, Inc.* Congressional Research Service, 12. listopadu 2015, s. 3.

Na druhé straně společnosti, které kvůli antikoncepčnímu programu Obamacare zahájily soudní spory, argumentovaly, že společnost je toliko nástrojem, skrze nějž její majitelé vyjadřují své náboženské přesvědčení; samy o sobě sice korporace nemohou vykonávat náboženství, ale bez osob, které je tvoří a řídí, nemohou dělat ani nic jiného.¹⁵⁵

V rozhodnutí *Hobby Lobby* Nejvyšší soud navázal na myšlenkovou linii svého předchozího rozsudku *Citizens United*, který se zabývá, jak již bylo zmíněno výše, svobodou projevu právnických osob. Klauzule o svobodném výkonu náboženství tak podle něj chrání fyzické osoby, i když vytvořily obchodní korporaci.

„Protože se společnosti vyjadřují k náboženským účelům, užije se rovněž zde logika prvního dodatku užitá v *Citizens United*, kde Nejvyšší soud uznal práva vyplývající z prvního dodatku ziskovým obchodním korporacím k vyjadřování k politickým účelům. Nevidíme žádný důvod, proč by měl Nejvyšší soud uznat ústavní ochranu politického projevu obchodních korporací, ale nikoli jejich náboženského projevu.“¹⁵⁶

Nejvyšší soud proto ve svém rozhodnutí dovodil, že osobou se rozumí rovněž obchodní korporace a další formy právnických osob stejně jako fyzické osoby. Dle Nejvyššího soudu ze zákona o obnově náboženské svobody nijak nevyplývá, že by úmyslem zákonodárce bylo zúžit výklad osob pouze na fyzické osoby a neziskové právnické osoby. Skutečnost, že účelem obchodních korporací je dosažení zisku, jim proto není nijak na újmu.¹⁵⁷

„Podle žádného známého chápání pojmu ‚osoba‘ nejsou do tohoto pojmu zahrnuty všechny, ale pouze některé korporace. Pojem ‚osoba‘ někdy zahrnuje uměle vytvořené osoby [...] a někdy se omezuje pouze na přirozené osoby. Ovšem žádná myslitelná definice tohoto pojmu nezahrnuje fyzické osoby a neziskové společnosti, ale už nikoli korporace založené za účelem dosahování zisku.“¹⁵⁸

Rozhodnutí Nejvyššího soudu v případě *Hobby Lobby* nebylo zdaleka jednoznačné, soud rozhodl většinou pěti soudců ku čtyřem. Mezi významné

¹⁵⁵ KŘÍŽ Jakub, 2016, op. cit. 13.

¹⁵⁶ *Burwell v. Hobby Lobby*, 573 U.S. ____ (2014).

¹⁵⁷ BROWN, Cynthia. 2015, op. cit. s. 2.

¹⁵⁸ *Burwell v. Hobby Lobby*, op. cit.

argumenty odpůrců výjimky z důvodu náboženského přesvědčení patřilo rovněž, že tento rozsudek otevře dveře k tomu, aby obchodní korporace používaly náboženskou víru jako zástěrku pro vyhýbání se nepohodlným zákonným povinnostem. Nejvyšší soud z tohoto důvodu uvedl, že jeho rozhodnutí se vztahuje pouze na malé korporace, jejichž akcie nejsou veřejně obchodovatelné a které jsou vlastněny a řízeny členy jedné rodiny – tzv. „closely held“. Rovněž je nezbytné, aby se tyto rodinné korporace svého práva domáhaly pouze v případě upřímného náboženského přesvědčení, v žádném případě nemá být rozhodnutí *Hobby Lobby* nástrojem k obcházení zákona pro všechny obchodní korporace.¹⁵⁹

V případě *Hobby Lobby* byly obě zainteresované korporace rodinnými firmami, které kladou důraz na křesťanské hodnoty a charitativní činnost. V souladu s touto firemní filosofií obě společnosti například ani neusilují o maximalizaci zisku, raději v souladu s křesťanským učením sv. neděli, což jim přináší značné finanční ztráty. Během projednávání případu nebyla upřímnost náboženského přesvědčení obou společností nikým zpochybňována.¹⁶⁰

Odpůrci rozhodnutí ovšem poukazují na skutečnost, že Nejvyšší soud nezakotvil dostatečné záruky pro to, aby se zásady obsažené v rozhodnutí *Hobby Lobby* v průběhu času nezačalo aplikovat rovněž na velké korporace, jejichž akcie jsou veřejně obchodovány a tudíž nelze o vazbě na náboženskou víru jejich majitelů vůbec hovořit.¹⁶¹

Na rozsudek *Hobby Lobby* zareagovala vláda prezidenta Obamy v roce 2015 vydáním právního předpisu upravujícího podmínky pro to, aby se obchodní korporace mohly domáhat výjimky z antikoncepčního programu *Obamacare*, přestože se nejedná o náboženská společenství ani právnické osoby od nich odvozené. V současné době tedy obchodní korporace, která nesouhlasí s poskytováním antikoncepčního programu, je rodinnou korporací, která se aktivně domáhá výjimky a doloží svoje námitky, může získat z antikoncepčního programu *Obamacare* výjimku.¹⁶²

¹⁵⁹ BROWN, Cynthia. 2015, op. cit. s. 3.

¹⁶⁰ KŘÍŽ Jakub, 2016, op. cit. 11 – 12.

¹⁶¹ BROWN, Cynthia. 2015, op. cit. s. 3.

¹⁶² *Ibidem*, s. 9.

Rozsudek *Hobby Lobby* má pozitivní efekt v tom smyslu, že věřící lidé podnikající ve formě právnických osob mohou získat výjimku z účasti na programu, který je v rozporu s jejich náboženským přesvědčením a zásadami svědomí. Na druhou stranu *Hobby Lobby* stejně jako obdobný rozsudek *Citizens United* přináší i svá rizika. *Citizens United* je v dnešní době hodnocen ze strany médií, jakož i politických představitelů převážně negativně, protože umožnil rozsáhlý přísun peněz nejasného původu do volebních kampaní a tím ovlivňování kandidátů, kteří v případě svého zvolení mohou uzpůsobit svou politiku požadavkům svých velkých dárců z řad korporací.

Rizikem v případě *Hobby Lobby* je skutečnost, že zákon o obnově náboženské svobody se může stát nástrojem pro vyhýbání se řadě obecně závazných zákonů pod záminkou náboženských důvodů. Tím se do značné míry stírá myšlenka Nejvyššího soudu, kterou přinesl rozsudek *Smith*, tedy že všeobecně závazné právní předpisy jsou platné pro všechny a přemíra náboženských výjimek může vést k absurdním závěrům a k potlačení závaznosti zákona. V tomto případě je v první řadě s podivem, že takto morálně sporný závazek program *Obamacare* vůbec obsahuje. Jinými slovy, nejde antikoncepce, nemluvě o té abortivní, nad rámec nutné zdravotní péče, kterou by si zaměstnanci měli případně hradit na základě vlastního uvážení sami?

4.3. Duchovenská výjimka

V roce 2012 dosáhla náboženská společenství ve Spojených státech další významné výjimky. Nejvyšší soud dospěl k jednomyslnému závěru v rozsudku *Hosanna-Tabor Evangelical Lutheran Church & School v. Equal Employment Opportunity Commission*.

Nižší soudy ve Spojených státech v minulosti již několikrát užily tzv. duchovenskou výjimku¹⁶³, která vychází z práv prvního dodatku, a na jejímž základě přiznávaly nižší soudy náboženským společenstvím právo řídit svou personální agendu na základě libovolných kritérií bez ohledu na obecně závazné antidiskriminační zákony. Například zákony zakazující diskriminaci na základě

¹⁶³ Tento překlad pro originální pojem „ministerial exception“ užívá doc. Zábaj Horák ve svém příspěvku nazvaném Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ve věci *Hosanna-Tabor Evangelical Lutheran Church and School v. Equal Employment Opportunity Commission*. In BENÁK, Jaroslav, ed. *Církev a stát. Sborník příspěvků konference 2014*. Právnická fakulta Masarykovy univerzity, 2014, s. 10.

pohlaví v zaměstnávání jsou neaplikovatelné na ta náboženská společenství, která mají výhradně mužský klérus.

Tato výjimka byla soudy užívána pouze ve vztahu k představitelům náboženských společenství, jejich klerikům a těm jejich členům či zaměstnancům, jejichž funkce byla duchovního charakteru. Ze skutkového hlediska se v případě *Hosanna-Tabor* jednalo o propuštění učitelky z pracovního poměru na luterské škole ve státě Michigan, která kromě obvyklých školních předmětů vedla žáky rovněž v modlitbě; její náplň práce byla tedy dvojího charakteru. Učitelka po svém propuštění argumentovala, že její pracovní poměr byl ukončen v rozporu s obecně závaznými zákony chránícími lidi s postižením.¹⁶⁴ Nejvyšší soud se zde musel vyrovnat s otázkou, nakolik se na tuto učitelku vztahovala ona duchovenská výjimka, tedy zda její pozice byla klíčová z hlediska duchovního a pastoračního poslání církve.

Učitelka poukazovala na dřívější rozsudek Nejvyššího soudu *Employment Division v. Smith*, který zakazuje náboženstvím společenstvím nedodržování obecně závazných právních předpisů, a to i zákonů, které jsou v rozporu s právními předpisy a praxí uvnitř náboženských společenství. Nejvyšší soud uzavřel, že přestože je zájem společnosti na dodržování zákonů chránících před diskriminací v zaměstnání beze sporu velký, stejně velký je i zájem náboženských společenství na tom, aby si mohly samy rozhodnout, kdo bude „hlásat víru, učit nauce a vykonávat jejich poslání“.¹⁶⁵

Doc. Zábaj Horák k tomuto rozhodnutí uvádí:

„Uvedené rozhodnutí je historicky prvním rozhodnutím Nejvyššího soudu USA potvrzujícím existenci duchovenské výjimky. Účelem duchovenské výjimky není zajistit právo církve propustit duchovního pouze a jen z náboženských důvodů. Výjimka zajišťuje výlučnou pravomoc církvi stanovit, kdo bude vykonávat úřad jejich duchovních.“¹⁶⁶

¹⁶⁴ *Hosanna-Tabor Evangelical Lutheran Church and School v. Equal Employment Opportunity Commission*, 565 U.S. ____ (2012).

¹⁶⁵ *Ibidem*.

¹⁶⁶ HORÁK, Zábaj. 2014, op. cit. s 11.

5. Závěr

V závěru této práce považujeme za vhodné stručně shrnout obsah předchozích kapitol.

Jednotlivé severoamerické kolonie a pozdější státy nově vzniklých Spojených států amerických zaujímaly k otázce náboženství různé postoje. Novoanglické osídlení bylo motivováno touhou vytvořit nový charakter politického uspořádání, silně spojený s náboženským životem komunity. Puritáni se snažili vytvořit společnost, kde by nebylo možné vytyčit hranici mezi jejím politickým a náboženským životem.

Středoatlantické kolonie hledaly zejména z důvodu značné různorodosti svých obyvatel způsoby, jak zabezpečit mírumilovné soužití všech svých obyvatel. Přicházely proto s různými formami náboženské tolerance a svobodného výkonu náboženství. Jižní kolonie si naproti tomu udržely tradiční charakter se silnou pozicí anglikánské církve. Postupem času se náboženská tolerance a svoboda vyznání staly základní podmínkou zdárného fungování rostoucí a rozmanité populace nově vzniklých Spojených států.

Ústava USA sice od samého počátku zaručuje, že žádné náboženské vyznání se nesmí vyžadovat jako podmínka k výkonu funkce či plnění jakékoli společenské povinnosti, neobsahovala však původně žádnou listinu práv, kde by byla náboženská svoboda výslovně zakotvena. Jako ústupek námitkám antifederalistů při ratifikačním procesu Ústavy USA byla přijata Listina práv, tvořící prvních deset dodatků Ústavy USA, kde byla do prvního dodatku začleněna náboženská svoboda.

Náboženská svoboda v USA je chráněna dvojicí klauzulí. První z nich zakazuje zavádět náboženství a druhá garantuje svobodný výkon náboženství. Obě klauzule slouží k témuž účelu, k ochraně náboženské svobody, přesto se však v průběhu amerických dějin jejich výklad často dostává do konfliktu, který ve svém důsledku náboženskou svobodu v určitých oblastech může spíše omezovat.

Těžiště této diplomové práce spočívá v představení vývoje výkladu obou náboženských klauzulí Nejvyšším soudem USA. Listina práv, která původně zavazovala pouze státní orgány na federální úrovni, byla postupem času inkorporována rovněž na úroveň jednotlivých států. Z hlediska zákazu zavádět náboženství je patrné počáteční výkladové tápání, jakým způsobem tuto zásadu vykládat, zejména zda musí zůstat stát zcela oddělen od náboženství, či zda mají tyto dvě složky spolupracovat. Postupem času, zejména v důsledku rozhodnutí *Everson v. Board of Education*, došlo k upřednostnění

koncepte zdi oddělení a tento princip dostal, dle našeho názoru v rozporu s původními záměry tvůrců Ústavy USA, přednost před druhou náboženskou klauzulí, tedy právem na svobodný výkon náboženství.

Nejvyšší soud od sedmdesátých let 20. století používá při posuzování ústavnosti jednání či opatření z hlediska ustavování náboženství optiku sekulárního účelu, která je obtížně aplikovatelná zejména v případech, kdy se jedná o jednání či zvyklosti, vyplývající z americké kulturně-historické tradice. V takových případech se více než jindy projevuje, že v otázkách náboženství nelze pravděpodobně nalézt obecně použitelné kritérium a soudy musí postupovat velmi opatrně za užití značné míry soudcovského uvážení, které se liší v každém jednotlivém případě.

Pokud jde o svobodný výkon náboženství, byla judikatura Nejvyššího soudu nejdříve velmi příznivá. V devadesátých letech 20. století pak naproti tomu začal Nejvyšší soud klást větší důraz na dodržování obecně závazných předpisů než v předchozích desetiletích.

Nejvyšší soud zpravidla rozhoduje v neprospěch svobody náboženství v případech škol. V otázce náboženství ve školách zastává značně restriktivní postoje, často na úkor svobody výkonu náboženského vyznání žáků. Kromě škol je otázka svobody náboženství problematická v armádě, čemuž je věnována kapitola 3.3 této diplomové práce. Službou vojenských kaplanů stát vojákům zajišťuje výkon svobody vyznání. Ústavnost existence vojenských kaplanů byla v minulosti soudně potvrzena, současné problémy se proto nejčastěji týkají možnosti, jak mohou příslušníci menšinových náboženství získat výjimku z předepsané armádní uniformity, zejména z hlediska náboženských symbolů a zvláštností odívání. Obecně můžeme říci, že ozbrojené složky USA se snaží svým členům vyjít vstříc, za podmínky, že se jedná o úhledné a konzervativní doplňky.

Poslední část této diplomové práce představuje nejaktuálnější vývoj v otázce právního postavení náboženských společenství, od nich odvozených právnických osob, jakož i výjimek z obecně závazných předpisů, které jim svědčí.

Náboženským společenstvím a právnickým osobám od nich odvozeným svědčí v první řadě výjimka ze zákona o občanských právech, díky které mohou při výběru svých zaměstnanců zohledňovat jejich náboženské vyznání. V roce 2014 přiznal Nejvyšší soud právo na ochranu svobody náboženství rovněž právnickým osobám

založeným za účelem dosahování zisku, což je vedle svobody projevu již druhé právo garantované prvním dodatkem, které soud obchodním korporacím přiznal.

K posílení práv náboženských společenství a právnických osob od nich odvozených došlo již v roce 2012, kdy Nejvyšší soud zakotvil na ústavní úrovni tzv. duchovenskou výjimku. Na jejím základě se na náboženská společenství a právnické osoby od nich odvozené nevztahují ta ustanovení antidiskriminačních zákonů, jejichž dodržení nelze podle vnitřního uspořádání a věrouky těchto společenství vyžadovat.

Náboženská svoboda a práva náboženských společenství, jakož i právnických osob od nich odvozených, je ve Spojených státech oblastí, v níž lze na základě nedávných soudních rozhodnutí očekávat v budoucích letech zajímavý ústavní vývoj. V minulých dvou staletích se vyvíjela koncepce náboženské svobody jednotlivců, do budoucna lze zvažovat, jakým směrem se rozvine problematika práv vyplývajících z prvního dodatku právnickým osobám. Je například otázkou, zda se vyplní černé scénáře o zneužívání svobody vyznání obchodními korporacemi pro obcházení obecně závazných předpisů.

Postoje Nejvyššího soudu USA k této věci, jakož i případy, které si bude v budoucnu vybírat ke svému posouzení, do značné míry závisí na tom, jakou osobnost jmenuje nově nastupující prezident na uvolněné místo po zesnulém soudci Antoninu Scaliovi. I na tomto rozhodnutí závisí, zdali se demokratické státy, usilující o náboženskou svobodu pro své občany, budou moci ve svém úsilí inspirovat Spojenými státy americkými.

Použité prameny a literatura

Prameny

A) Soudní případy:

- Abington School District v. Schempp, 374 U.S. 203 (1963).
- Barron v. Baltimore, 32 U.S. (7 Pet.) 243 (1833).
- Braunfeld v. Brown, 366 U.S. 599 (1961).
- Burwell v. Hobby Lobby, 573 U.S. ____ (2014).
- Cantwell v. Connecticut, 310 U.S. 296 (1940).
- Citizens United v. Federal Election Commission, 558 U.S. 310 (2010).
- City of Boerne v. Flores, 521 U.S. 507 (1997).
- County of Allegheny v. American Civil Liberties Union, 492 U.S. 573 (1989).
- Employment Division, Department of Human Resources of Oregon v. Smith, 494 U.S. 872 (1990).
- Engel v. Vitale, 370 U.S. 421 (1962).
- Equal Employment Opportunity Commission v. Townley Engineering & Manufacturing Co., 859 F.2d 610 (9th Cir. 1988).
- Everson v. Board of Education, 330 U.S. 1 (1947).
- Goldman v. Weinberger, 475 U.S. 503 (1986).
- Hosanna-Tabor Evangelical Lutheran Church and School v. Equal Employment Opportunity Commission, 565 U.S. ____ (2012).
- Church of the Lukumi Babalu Aye v. City of Hialeah, 508 U.S. 520 (1993).
- Katcoff v. Marsh, 582 F. Supp. 463 (E.D.N.Y. 1984).
- Lee v. Weisman, 505 U.S. 577 (1992).
- Lemon v. Kurtzman, 403 U.S. 602 (1971).
- Lovell v. City of Griffin, 303 U.S. 444 (1938).
- Lynch v. Donnelly, 465 U.S. 668 (1984).
- Marsh v. Chambers, 463 U.S. 783 (1983).

- *McCreary County v. ACLU of Kentucky*, 545 U.S. 844 (2005).
- *Minersville School District v. Gobitis*, 310 U.S. 586 (1940).
- *Reynolds v. United States*, 98 U.S. (8 Otto.) 145 (1878).
- *Santa Fe Independent School Dist. v. Doe*, 530 U.S. 290 (2000).
- *Sherbert v. Verner*, 374 U.S. 398 (1963).
- *Town of Greece, New York v. Galloway et al.*, 572 U.S. (2014).
- *Van Orden v. Perry*, 545 U.S. 677 (2005).
- *Wallace v. Jaffree*, 472 U.S. 38 (1985).
- *West Virginia State Board of Education v. Barnette*, 319 U.S. 624 (1943).
- *Wisconsin v. Yoder*, 406 U.S.205 (1972).
- *Zelman v. Simmons-Harris*, 536 U.S. 639 (2002).

B) Právní předpisy:

- Civil Rights Act of 1964,
<http://legcounsel.house.gov/Comps/Civil%20Rights%20Act%20Of%201964.pdf>
[ověřeno k 22. listopadu 2016].
- Department of Defense Directive, No. 1304.19. Appointment of Chaplains for the Military Departments. 11. června 2004.
- Department of Defense Instruction No. 1300.17. Accommodation of Religious Practices Within the Military Services. 10. února 2009.
- National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2013,
http://www.dtic.mil/congressional_budget/pdfs/FY2013_pdfs/AUTH_CRPT-112hrpt705.pdf [ověřeno k 1. prosinci 2016].

C) Právní texty:

- BREST, Paul. *Pomýlené pátrání po původním porozumění*, 1980. Převzato z díla díla SELTENTEICH, Radim a KUKLÍK, Jan. *Dějiny angloamerického práva*. Praha: Nakladatelství Leges, 2011, 2. vydání, s. 574 – 584.
- ELLSWORTH, Oliver. Příspěvek v Connecticut Courant ze dne 17. prosince 1787.

- GERRY, Elbridge. *Zpráva o Ústavě* otištěná dne 3. listopadu 1787 v Massachusetts Centinel. Převzato z díla SELTENTEICH, Radim a KUKLÍK, Jan. *Dějiny angloamerického práva*. Praha: Nakladatelství Leges, 2011, 2. vydání, s. 510 – 511.
- JEFFERSON, Thomas. *Statut Virginie o náboženské svobodě*, 1786. Převzato z díla SELTENTEICH, Radim a KUKLÍK, Jan. *Dějiny angloamerického práva*. Praha: Nakladatelství Leges, 2011, 2. vydání, s. 497 – 498.
- MADISON, James. *Memorial and Remonstrance Against Religious Assessments*, 1785. http://press-pubs.uchicago.edu/founders/documents/amendI_religions43.html [ověřeno k 6. listopadu 2016].
- Mayflowerská kompaktáta, 1620. Převzato z díla SELTENTEICH, Radim a KUKLÍK, Jan. *Dějiny angloamerického práva*. Praha: Nakladatelství Leges, 2011, 2. vydání, s. 465 – 466.
- Nařízení o severozápadu, 1787. Převzato z díla SELTENTEICH, Radim a KUKLÍK, Jan. *Dějiny angloamerického práva*. Praha: Nakladatelství Leges, 2011, 2. vydání, s. 499 – 501.
- Projev Jamese Madisona na virginském ratifikačním konventu, 1788.
- Ústava Spojených států amerických, 1787. Převzato z díla TINDALL, George B. a SHI, David E. *Dějiny států. USA*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994, s. 792 – 804.
- WILLIAMS, Roger. *Krvavý princip pronásledování*. 1644. Převzato z díla SELTENTEICH, Radim a KUKLÍK, Jan. *Dějiny angloamerického práva*. Praha: Nakladatelství Leges, 2011, 2. vydání, s. 467 – 469.

Literatura

A) Knihy:

- ARIENS, Michael S. a DESTRO, Robert A. *Religious Liberty in a Pluralistic Society*. Durham: Carolina Academic Press, 2002, 2. vydání.
- HORÁK, Záboj, Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ve věci Hosanna-Tabor Evangelical Lutheran Church and School v. Equal Employment Opportunity Commission. In BENÁK, Jaroslav, ed. *Církev a stát. Sborník příspěvků konference 2014*. Právnická fakulta Masarykovy univerzity, 2014.
- SELTENTEICH, Radim a KUKLÍK, Jan. *Dějiny angloamerického práva*. Praha: Nakladatelství Leges, 2011, 2. vydání.
- TINDALL, George B. a SHI, David E. *Dějiny států. USA*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994.
- TRETERA, Jiří Rajmund a HORÁK, Záboj. *Konfesní právo*. Praha: Nakladatelství Leges, 2015.
- WILSON, John F. a DRAKEMAN, Donald L. *Church and State in American History. The Burden of Religious Pluralism*. Boston: Beacon Press, 1987.

B) Odborné články:

- BROUGHER Cynthia. Free Exercise of Religion by Secular Organizations and Their Owners: Implications for the Affordable Care Act (ACA). *Congressional Research Service*, 21. března 2014.
- BROUGHER, Cynthia. Prayer and Religious Expression in Public Institutions: A Constitutional Analysis. *Congressional Research Service*, 23. června 2014.
- BROWN, Cynthia. Free Exercise of Religion by Closely Held Corporations: Implications of *Burwell v. Hobby Lobby Stores, Inc.* *Congressional Research Service*, 12. listopadu 2015.
- DREISBACH, Daniel L. The Constitution's Forgotten Religion Clause: Reflections on the Article VI Religious Test Ban. *Journal of Church and State*, 1996, č. 38.

- FINKELMAN, Paul. Religious Liberty and the Quincentenary: Old World Intolerance, New World Realities, and Modern Implications. *Journal of Civil Rights and Economic Development*, 1993, č. 7.
- HALL, Mark David. Madison's Memorial and Remonstrance, Jefferson's Statute for Religious Liberty, and the Creation of the First Amendment. *American Political Thought: A Journal of Ideas, Institutions, and Culture*, 2014, č. 3.
- KRAUZOVÁ, Tereza. *Land of freedom or land of surveillance? Right to privacy in the U.S. after 9/11*. Praha: 2015. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí práce PhDr. Mgr. Kryštof Kozák, Ph.D.
- KŘÍŽ Jakub. Nejen korporační struny rozsudku Hobby Lobby. *Obchodněprávní revue*, 2016, č. 1.
- MASON, R. Chuck a BROUGHER, Cynthia. Military Personnel and Freedom of Religious Expression: Selected Legal Issues. *Congressional Research Service*, 8. dubna 2010.
- MCELROY, John Harmon. Understanding the First Amendment's Religion Clauses. *The Intercollegiate Review*, 2011.
- MUNOS, Vincent Phillip. James Madison's Principle of Religious Liberty. *The American Political Science Review*, 2003, č. 1.
- WALPIN, Gerald. Five Justices Have Transformed the First Amendment's Freedom of Religion to Freedom from Religion. *Touro Law Review*, 2015, č. 2.

C) Elektronicky dostupné zdroje

- FABER, Eli. Early America's Jewish Settlers. *The Gilder Lehrman Institute of American History*. <http://www.gilderlehrman.org/history-by-era/religion-and-eighteenth-century-revivalism/essays/early-america's-jewish-settlers> [ověřeno k 6. listopadu 2016].
- HUDSON, Yvonne. *Female Chaplains in U.S. Army Chaplains Corps*. Dacowits Panel 2016, Office of the Chief of Chaplains. <http://dacowits.defense.gov/Portals/48/Documents/Reports/2016/Documents/USA%20RFI%205.pdf> [ověřeno k 1. prosinci 2016].

- KUST, Jan. Jak se stavěla zed' mezi státem a církví – Separation of church and state. *Ústav práva a právní vědy*, 19. září 2016
<http://www.ustavprava.cz/blog/2016/09/jak-se-stavela-zed-mezi-statem-cirkvi-separation-church-state/> [ověřeno k 9. lednu 2017].
- MADISON, James. *Memorial and Remonstrance Against Religious Assessments*, 1785. http://press-pubs.uchicago.edu/founders/documents/amendI_religions43.html [ověřeno k 6. listopadu 2016].
- LINDER, Doug. Free Exercise of Religion. The Issue: When may the government enforce a law that burdens an individual's ability to exercise his or her religious beliefs? *Exploring Constitutional Conflicts*,
<http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/conlaw/freeexercise.htm> [ověřeno k 22. listopadu 2016].
- STRAUSS, David A. The Living Constitution. *The Record (Alumni Magazine)*. University of Chicago Law School. 2010.
<http://www.law.uchicago.edu/alumni/magazine/fall10/strauss> [ověřeno k 23. listopadu 2016].

Summary

This Master thesis elaborates on the relationship between the state and religious communities in the United States of America, specifically on the development of the religious clauses of the First Amendment to the U.S. Constitution, with more detailed focus on the development in the 20th century and recent years.

In the first part of the thesis, the author introduces the issue of religious liberty in the American colonies and the early United States. Different types of colonies approached the religious issues differently, depending on the nature of their settlers. The broader concept of religious liberty in the U.S. is rather a necessary and unavoidable result of demographic diversity of the country.

Disputes among federalists and anti-federalists concerning the ratification of the U.S. Constitution resulted in adoption of the Bill of Rights that consists of the first ten amendments. Freedom of religion, among other rights, is anchored in the First Amendment and is protected by two clauses: the Establishment clause and the Free Exercise clause.

The second part of the thesis introduces relevant decisions of the Supreme Court concerning both religious clauses. This part shows how both clauses, even though designed to protect the same right go (in certain Supreme Court rulings) against each other, developing not the freedom of religion, but occasionally rather freedom from religion, which is most evident in rulings concerning religious freedom in schools.

Regarding religious freedom, the armed forces of the country constitute similarly sensitive environment, therefore one chapter elaborates on this issue more deeply. The program of chaplaincy is not a constitutional issue today, on the other hand, possible exemptions of rather minor religions from the strict army rules might constitute a challenge in the future, as religious diversity of U.S. armed forces tend to increase.

The last part puts emphasis on exemptions of religious communities and religious legal entities from generally applicable legal provisions as well as recent development concerning these exemptions, and the emerging concept of the First Amendment rights of legal entities, including future perspectives.

Abstrakt

Cílem této práce je představit relevantní aspekty vztahu státu a náboženských společenství ve Spojených státech amerických. Těžiště této práce spočívá v představení vývoje výkladu obou náboženských klauzulí prvního dodatku Ústavy USA Nejvyšším soudem, zejména ve 20. století. Tato práce se snaží ukázat, jak obě náboženské klauzule, přestože byly vytvořeny za tímtež účelem, jsou v některých případech vykládány tak, že působí do určité míry proti sobě. Tato práce zkoumá rovněž náboženskou svobodu v prostředí ozbrojených sil, kde jsou vojáci zcela odkázáni na služby, které jim poskytne vláda. V závěrečné části práce představuje některé výjimky z obecně závazných předpisů, které náboženským společenstvím a od nich odvozeným právnickým osobám svědčí, jakož i nedávný vývoj z hlediska přiznání práva na svobodu vyznání obchodním korporacím.

Klíčová slova: svoboda náboženství, Ústava Spojených států, první dodatek, náboženská společenství, Nejvyšší soud, USA

Abstract

The purpose of this thesis is to introduce the relevant aspects of the relationship between the state and religious communities in the United States of America. The focus of the thesis lies in the introduction of the development of interpretation of both religious clauses of the First Amendment to the U.S. Constitution by the Supreme Court, especially in the 20th century. This thesis aims to show, how both religious clauses, even though they were created to serve the same purpose, are in some cases interpreted in a contradicting way. The thesis also elaborates on religious freedom in the sensitive environment of armed forces, as the soldiers depend totally on services provided to them by the government. In the final part, the thesis introduces certain exceptions from the generally applicable legal provisions for the churches and religious legal entities, as well as recent development from the perspective of admitting religious freedom to business corporations.

Keywords: freedom of religion, Constitution of the United States, First Amendment, churches, Supreme Court, USA